

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Jana MURN

**UMEŠČANJE SOCIALNIH STORITEV KOT
DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH V
PROGRAME RAZVOJA PODEŽELJA**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA AGRONOMIJO

Jana MURN

**UMEŠČAJE SOCIALNIH STORITEV KOT DOPOLNILNE
DEJAVNOSTI NA KMETIJAH V PROGRAME RAZVOJA
PODEŽELJA**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

**POSITIONING OF SOCIAL SERVICES AS SUPPLEMENTARY ON-
FARM ACTIVITY INTO PROGRAMMES OF RURAL
DEVELOPMENT**

GRADUATION THESIS

University studies

Ljubljana, 2009

Diplomsko delo je zaključek Univerzitetnega študija agronomije. Opravljeno je bilo na Oddelku za agronomijo, Katedri za agrometeorologijo, urejanje kmetijskega prostora ter ekonomiko in razvoj podeželja.

Študijska komisija Oddelka za agronomijo je za mentorico diplomskega dela imenovala prof. dr. Katjo Vadnal.

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: akademik prof. dr. Ivan KREFT
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Članica: prof. dr. Katja VADNAL
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Članica: doc. dr. Majda ČERNIČ-ISTENIČ
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo

Datum zagovora:

Delo je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem besedilu na spletni strani Digitalne knjižnice na Biotehniški fakulteti. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Jana Murn

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

ŠD Dn
DK UDK 364.65-056.37:631.1(497.4)(043.2)
KG socialne storitve/dopolnilna dejavnost/kmetije/osebe z motnjo v duševnem razvoju/zeleni programi
KK AGRIS E80
AV MURN, Jana
SA VADNAL, Katja (mentorica)
KZ SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
ZA Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo
LI 2009
IN UMEŠČANJE SOCIALNIH STORITEV KOT DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJAH V PROGRAME RAZVOJA PODEŽELJA
TD Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP IX, 42, [7] str., 8 pregl., 7 sl., 3 pril., 15 vir.
IJ sl
JI sl/en
AI Tako v Sloveniji kot tudi drugje v EU se vse bolj uveljavlja povezovanje kmetijstva in socialnega varstva. Cilji naše raziskave so predstaviti položaj socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji in v Evropski uniji, prikazati pripravljenost kmetov z območja Novega mesta za ponudbo socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti in predstaviti pogled strokovnjakov – svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti, profesorice socialne pedagogike in predsednice lokalnega društva Sožitje na kmetijstvo in kmetije kot nosilce enega izmed načinov normalizacije in deinstitucionalizacije oseb z motnjo v duševnem razvoju. Uporabili smo metodo ankete in metodo intervjuja. Anketirali smo 45 kmetov, ki so bili v anketi pripravljeni sodelovati. Rezultati kažejo, da 24 % anketiranih kmetovalcev ne vidi možnosti za zaposlitev osebe z lažjimi motnjami v razvoju, 76 % kmetovalcev pa bi se odločilo za takšno dejavnost, če bi bili pogoji ustrezni. Slabo poznavanje možnosti na področju socialnih storitev v kmetijstvu, pomanjkljiva zakonska ureditev in prevelika odgovornost so po mnenju kmetovalcev glavni razlogi, zakaj takšna dejavnost ni bolj razširjena. Mnenja strokovnjakov, s katerimi smo opravili intervju, so deljena. Svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti je zadržana do socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, medtem ko profesorica socialne pedagogike in predsednica lokalnega društva Sožitje vidita v povezovanju kmetijstva in socialnega varstva veliko prednosti in tako povezovanje podpirata.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN Dn
DC UDC 364.65-056.37:631.1(497.4)(043.2)
CX social services/supplementary activity/farm/persons with intellectual disabilities/green programmes
CC AGRIS E80
AU MURN, Jana
AA VADNAL, Katja (supervisor)
PP SI-1000 Ljubljana, Jamnikarjeva 101
PB University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Agronomy
PY 2009
TI POSITIONING OF SOCIAL SERVICES AS ON-FARM SUPPLEMENTARY ACTIVITIES INTO PROGRAMMES OF RURAL DEVELOPMENT
DT Graduation Thesis (University studies)
NO IX, 42, [7] p., 8 tab., 7 fig., 3 ann., 15 ref.
LA sl
AL sl/en
AB In order for agriculture in Slovenia to be a profitable and competitive industry, it should also explore its possibilities in various complementary activities. In Slovenia, as well as in other countries in the EU, social services as complementary activities in agriculture are increasingly gaining importance. Most widely spread complementary activities in the Novo mesto municipality are tourism, services connected to agricultural machinery and wood processing. In order to present the interest in the municipality in performing social services as complementary activities in agriculture, we have carried out surveys among local farmers and done interviews with experts, who are important for the development of such activities in the municipality. 24 % of the surveyed farmers do not see any possibility of employing a person with easier developmental disabilities, however, 76 % of them would decide for such an activity, providing that they would have adequate conditions. Poor awareness of the possibilities in the area of agricultural social services, inadequate legal regulation and too big responsibility are according to the opinion of experts the main reasons, why such an activity is not more widely spread. Still the opinions of expert workers, who we have interviewed, are divided. Terezija Lavrič, counselor for rural families and complementary activities is not in favour of including social services in agriculture. Nevertheless professor of social pedagogy, Nataša Turk, and the president of local association Sožitje, Anica Stankovič, see in this kind of cooperation a lot of advantages and they are supporting it.

KAZALO VSEBINE

Ključna dokumentacijska informacija	III
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Kazalo slik	VIII
Kazalo prilog	IX
1 UVOD	1
1.1 POVOD	1
1.2 CILJI	1
2 PREGLED OBJAV	3
2.1 PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE 2007–2013	3
2.2.1 Kaj je dopolnilna dejavnost	5
2.3.1 Slovenska kmetijska politika in večnamenskost kmetijstva	6
2.4 SOCIALNO KMETIJSTVO OZIROMA ZELENİ PROGRAMI SOCIALNEGA VARSTVA	7
2.4.1 Socialno-varstveni zeleni programi v Evropi	8
2.4.2 Zdravstveni oziroma terapevtski zeleni programi v Evropi	9
2.4.3 Problem uvajanja socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji	10
3 MATERIAL IN METODE DE LA	14
3.1 METODA ANKETE	14
3.2 METODA INTERVJUJA	14
4 REZULTATI	15
4.1 REZULTATI ANKETE	15
4.1.1 Razlogi za skromno vključenost slovenskih kmetij v skrb za osebe s posebnimi potrebami	15
4.1.2 Dela, ki bi jih osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju lahko opravljale na kmetiji	16
4.1.3 Oblike pomoči, ki bi si jih kmetovalci želeli pri zaposlovanju oseb z motnjo v duševnem razvoju na kmetiji	16

4.1.4	Seznanjenost oziroma stiki z osebami z motnjo v duševnem razvoju	17
4.1.5	Usposabljanje kmetov za vključevanje oseb z motnjo v duševnem razvoju v delo na kmetiji in pripravljenost za seznanjanje z dejavnostjo	17
4.1.6	Pričakovani odnos sosedov in potrebnost poskusnega obdobja	18
4.1.7	Zaposlitev osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju na kmetiji	19
4.1.8	Oskrba osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju	22
4.1.9	Terapevtske dejavnosti kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji	22
4.1.10	Pripravljenost na sodelovanje pri raziskovanju povezovanja kmetijstva in socialnega varstva	23
4.1.11	Značilnosti anketiranih kmetij	23
4.2	POGLEDI STROKOVNJAKOV NA MOŽNOST VKLJUČEVANJA OSEB Z LAŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU V DELO NA KMETIJI	25
4.2.1	Pogledi svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti	25
4.2.2	Pogledi strokovne delavke v Varstveno-delovnem centru Novo mesto	28
4.2.3	Pogledi predsednice lokalnega društva Sožitje	30
5	RAZPRAVA IN SKLEPI	33
5.1	RAZPRAVA	33
5.2	SKLEPI	37
6	POVZETEK	39
7	VIRI	41

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica 1: Anketirani po razlogih, da vključevanje oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji pri nas še ni zaživel, Novo mesto, 2008	15
Preglednica 2: Anketirani po delih, ki bi jih lahko osebe z lažjimi motnjami v razvoju opravljale na kmetiji, Novo mesto, 2008.....	16
Preglednica 3: Anketirani po številu članov v gospodinjstvu, Novo mesto, 2004.....	23
Preglednica 4: Anketirani po številu generacij, ki žive v gospodinjstvu, Novo mesto, 2008	24
Preglednica 5: Anketirani po virih dohodka kmetije, Novo mesto, 2008	24
Preglednica 6: Anketirani po proizvodni usmerjenosti kmetije, Novo mesto, 2008.....	24
Preglednica 7: Anketirani po velikosti kmetije, Novo mesto, 2008.....	25
Preglednica 8: Anketirani po tipu kmetovanja, Novo mesto, 2008.....	25

KAZALO SLIK

Slika 1: Anketirani po pomembnost pomoči pri vključevanju oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji, Novo mesto, 2008	17
Slika 2: Anketirani po pomembnosti oblik usposabljanja kmetov na področju vključevanja oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji, Novo mesto, 2008	18
Slika 3: Anketirani po odzivu sosedov oz. sovaščanov, Novo mesto, 2008	19
Slika 4: Anketirani po verjetnosti vključitve oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo (zaposlitev) na kmetiji, Novo mesto, 2008.....	20
Slika 5: Anketirani po starosti osebe, ki bi bila nosilka dejavnost na kmetiji, Novo mesto, 2008	21
Slika 6: Anketirani po izobrazbi osebe, ki bi bila nosilka dejavnost na kmetiji, Novo mesto, 2008	21
Slika 7: Anketirani po oceni možnosti oskrbe osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju na kmetiji, Novo mesto, 2008	22

KAZALO PRILOG

Priloga A: Spremni dopis za kmetije, 2004

Priloga B: Vprašalnik za kmetije, 2004

Priloga C: Intervjuji, 2008

1 UVOD

1.1 POVOD

Dopolnilne dejavnosti so že od nekdaj sestavni del slovenskih kmetij. Že cesar Frederik III. je kmetom omogočil, da so pod ugodnejšimi pogoji tržili svoje izdelke in jim s tem olajšal preživetje v slabših razmerah za kmetijsko pridelavo. Tudi cesarica Marija Terezija je spodbujala razvoj domačih obrti in s tem dopolnilnih dejavnosti na kmetijah. Dopolnilne dejavnosti so pomembne za razvoj podeželja, krepijo ekonomski položaj kmetij in omogočajo ohranjanje kmetijske krajine tam, kjer razmere za kmetovanje niso najboljše (Kulovec, 2002).

Zaradi različnih vzrokov, med drugim tudi posestne strukture, je v Mestni občini Novo mesto izredno malo kmetij, ki so v evropskem merilu s konvencionalnim načinom kmetovanja konkurenčne. Sonaravnim oblikam kmetovanja Evropska unija nudi podpore z naslova razvoja podeželja in varovanja okolja. Uspešnost razvoja podeželja pri nas se bo pokazala tudi v uspešnosti koriščenja teh sredstev. Socialne storitve bi lahko bile del sonaravnega kmetovanja in s tem možnost za obstoj kmetijstva v tej regiji tudi s pomočjo sredstev Evropske unije (Strategija..., 2004).

Poleg že uveljavljenih oblik dopolnilnih dejavnosti bi morali poskrbeti, da bi tudi socialne storitve postale pogosta oblika dodatnega zaslužka na naših kmetijah. Spoznati moramo pomembnost takih oblik, ki omogočajo tako razvoj in večnamenskost kmetijstva kot tudi možnost normalizacije življenja oseb z motnjami v duševnem razvoju. Programi, ki vključujejo družbeno izključene osebe – tudi osebe z motnjami v razvoju –, dokazujejo terapevtski učinek živali in rastlin. Pomembno je tudi delo samo, saj poteka v skupini, v naravi, lahko je zelo dinamično in rezultat dela je viden, kar je zelo pomembno za graditev samopodobe posameznika. Takšno obliko dela jim institucije težko ponudijo.

1.2 CILJI

Cilji naše raziskave so:

1. predstaviti položaj socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji in v Evropski uniji
2. prikazati pripravljenost kmetov iz Novega mesta in okolice za ponudbo socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti – zaposlovanje oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju

3. predstaviti pogled strokovnjakov – svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti, profesorice socialne pedagogike in predsednice lokalnega društva Sožitje na kmetijstvo in kmetije kot nosilce enega izmed načinov normalizacije in deinstitucionalizacije oseb z motnjo v duševnem razvoju

2 PREGLED OBJAV

2.1 PROGRAM RAZVOJA PODEŽELJA REPUBLIKE SLOVENIJE 2007–2013

Program razvoja podeželja za obdobje 2007–2013 (Program..., 2007) je razdeljen na štiri glavne osi razvoja.

Tri prednostne naloge prve osi so:

- dvig usposobljenosti in krepitev človeškega potenciala v kmetijstvu in gozdarstvu;
- prestrukturiranje fizičnega kapitala v kmetijstvu in gozdarstvu ter spodbujanje inovativnosti;
- izboljšanje kakovosti kmetijske proizvodnje in proizvodov.

Vse tri so usmerjene predvsem k dvigu konkurenčnosti in ustvarjanju višje dodane vrednosti kmetijstva, živilstva in gozdarstva. Poleg tega naj bi neposredno in medsebojno ugodno vplivale tudi na izboljšanje kakovosti okolja ter življenja na podeželju.

Prednostni nalogi druge osi sta:

- ohranjanje kmetijstva na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost;
- spodbujanje okolju prijaznih kmetijskih praks.

Obe sta usmerjeni v podporo ohranjanju kmetovanja na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost in spodbujanje okolju prijazne kmetijske prakse tudi na območjih Natura 2000 in na območjih, ki so za ohranjanje biodiverzitete posebnega pomena. Prav tako bosta neposredno pripomogli k izboljšanju stanja okolja in voda, podpirali trajnostno rabo kmetijskih zemljišč in sonaravne oblike kmetovanja.

Prednostni nalogi tretje osi sta:

- diverzifikacija podeželskega gospodarstva;
- izboljšanje kakovosti življenja na podeželju.

Obe naj bi prispevali k izboljšanju zaposlitvenih možnosti in gospodarskega razvoja podeželja, h kakovosti življenja na podeželju ter ohranjanju naravne in kulturne dediščine. Z nadgradnjo, dopolnjevanjem in plemenitjenjem učinkov prve in druge osi bo podprt skladen in trajnostni razvoj podeželskih območij.

Ukrepi tretje osi so:

- 311 – Diverzifikacija v nekmetijske dejavnosti
- 312 – Podpora ustanavljanju in razvoju mikropodjetij
- 322 – Obnova in razvoj vasi
- 323 – Ohranjanje in izboljševanje dediščine podeželja.

Četrta os, LEADER, je namenjena spodbujanju razvoja posameznih podeželskih območij in utrjevanju pristopa "od spodaj navzgor". Prednostna naloga je spodbujanje pridobivanja strokovnih znanj in animacija območij za vzpostavitev javno-zasebnih lokalnih partnerstev, njihovo vodenje, izdelava in izvajanje lokalnih razvojnih strategij ter sodelovanje in povezovanje med lokalnimi akcijskimi skupinami (LAS). Z izvajanjem pristopa LEADER bodo nadgrajeni cilji prve, druge in zlasti tretje osi.

Prednostni nalogi druge osi razvoja sta ohranjanje kmetijstva na območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost in spodbujanje okolju prijaznih kmetijskih praks. Za doseganje teh ciljev je oblika socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti zelo primerna in bi prispevala tako k razvoju kmetijstva na območjih manj primernih za kmetijstvo, kot tudi k razvoju sonaravnega kmetijstva. Socialne storitve kot dopolnilna dejavnost bi omogočile lažji obstanek kmetijstva na goratih območjih, s težko dostopnimi pobočji in razdrobljeno kmetijsko površino. Razvoj kmetijstva na teh področjih je zaradi pomanjkanja delovnih mest in odmaknjenosti še posebej pomemben. Tako so torej socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah eden izmed dobrih, a na žalost slabo izkoriščenih načinov za izpolnitev ciljev programa razvoja podeželja za obdobje 2007 – 2013 Republike Slovenije.

2.2 DOPOLNILNE DEJAVNOSTI NA KMETIJI

Dohodek slovenskih kmetij, pridobljen izključno z delom na kmetiji, je nizek. Modelne mikroekonomske analize s področja kmetijstva navajajo na sklepanje, da je število kmetij, katerim kmetijska pridelava omogoča primerljiv dohodek z ostalimi dejavnostmi, razmeroma majhno. Na veliki večini kmetij kmetijska dejavnost ne zagotavlja paritetnega dohodka niti eni delovni moči. Kmečka gospodinjstva v Sloveniji dosegajo solidno življenjsko raven, ker dohodek iz kmetijstva predstavlja le del skupnega dohodka in ker na kmetijah stalne stroške oziroma amortizacijo prelivajo v osebno porabo, ker jim zanjo zmanjka dohodka. Iz tega lahko sklepamo, da bi kmetijstvo moralo poleg osnovne dejavnosti skrbeti tudi za razvoj dopolnilnih dejavnosti, da bi dohodek iz kmetijstva predstavljal večji del skupnega dohodka in ne manjši del (Čebulj in Udovč, 2006).

Dopolnilne dejavnosti na naših kmetijah niso nič novega. Kmetje so se že od nekdaj ukvarjali poleg kmetovanja še z drugimi dejavnostmi, v začetku le za zadovoljitev lastnih potreb (domača obrt, pridelava pridelkov), pozneje pa tudi za trg, da so si izboljšali svoj socialni položaj. Vsaka dejavnost, ki pripomore h krepitvi ekonomskega položaja kmetij, zagotavlja tudi njihov obstoj, z njim pa ohranjanje kmetijske pridelave in s tem tudi kmetijske krajine. Čeprav se dopolnilne dejavnosti razvijajo cel čas, pa se je v zadnjih letih zanimanje zanje močno povečalo. Pozna se vedno slabši položaj kmetijstva. Tudi v

evropskih državah se približno deset odstotkov kmetov ukvarja poleg kmetijstva še z drugimi dejavnostmi. V zahodnoevropskih državah narekuje razvoj teh dejavnosti predvsem spremenljiv kmetijski trg (konkurenčen, po načelu ponudbe in povpraševanja) in vedno nižje cene kmetijskih pridelkov. Pri nas so kmetije manjše in težavnejše razmere za kmetijsko pridelavo že od nekdaj silijo kmeta v iskanje možnosti za dodaten zaslužek. Za uspešen razvoj dopolnilnih dejavnosti, je zelo pomemben tudi vpliv države (Kulovec, 2002).

2.2.1 Kaj je dopolnilna dejavnost

Zakon o kmetijstvu (Zakon..., 2008) opredeljuje dopolnilno dejavnost na kmetiji kot dejavnost na kmetiji, ki je s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezana dejavnost in ki kmetiji omogoča boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile članov kmetije in zaposlenih na kmetiji.

Letni dohodek iz dopolnilnih dejavnosti na člana kmetije ne sme presegati 1,5 povprečne letne plače na zaposleno ali zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu, v območjih z omejenimi možnostmi za kmetijsko dejavnost pa ne sme presegati tri povprečne letne plače na zaposlenega v Republiki Sloveniji v preteklem letu.

Nosilec dopolnilne dejavnosti na kmetiji je član kmetije, ki se ukvarja s kmetijsko dejavnostjo.

Vrste dejavnosti, ki se lahko opravljajo kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, njihove značilnosti, obseg in pogoje podrobneje predpiše vlada s posebno uredbo (Uredba..., 2005). Za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji je treba pridobiti dovoljenje, ki ga na zahtevo vlagatelja izda upravna enota, če so za to izpolnjeni predpisani pogoji, ki so določeni s pravilniki (Pravilnik o vsebini..., 2005; Pravilnik o usposobljenosti..., 2006; Pravilnik o registraciji..., 2005).

Pravni predpis, ki bi določal socialne storitve kot dopolnilno dejavnost, v Sloveniji še ni bil sprejet. Tako tudi ni natančnih pogojev, ki bi jih morala kmetija izpolnjevati, da bi lahko nudila socialne storitve kot dopolnilno dejavnost. Da bi se tovrstne dopolnilne dejavnosti na kmetijah zares lahko uveljavile, bi bil potreben dober zakonodajni okvir, ki bi urejal to področje.

2.3 VEČNAMENSKO KMETIJSTVO

Večnamenskost ali multifunkcionalnost kmetijstva je politično-ekonomski pojem, ki se je prvič pojavil leta 1992 na konferenci v Rio de Janeiru. V strokovni in znanstveni literaturi je pogosto precej različno opredeljen. Med najbolj znane in najpogosteje citirane vsekakor sodi definicija, ki jo je razvila Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj – OECD večnamenskost kmetijstva opisuje z obstojem proizvodnih in neproizvodnih dobrin, ki nastanejo kot posledica kmetijske proizvodnje. Neproizvodne dobrine imajo značilnosti eksternalij ali javnih dobrin, ki niso neposredno tržno merljive (OECD 2001). Nam najbližja definicija večnamenskega kmetijstva zaradi aktualnega članstva v Evropski uniji je definicija, ki jo s tako imenovanim evropskim modelom kmetijstva zagovarja Evropska unija. Model, ki je bil predstavljen že v Agendi 2000, priznava kmetijstvu mnogo širšo vlogo, kot je zgolj proizvodnja hrane. Večsektorski koncept, kjer razvijanje in diverzifikacija gospodarskih dejavnosti vodi k ustvarjanju novih delovnih mest in virov dohodka, priznava kmetijstvu večnamensko vlogo na podeželju (Bedrač in Cunder, 2005).

2.3.1 Slovenska kmetijska politika in večnamenskost kmetijstva

Uveljavljanje zasnove večnamenskosti kmetijstva je osnova, na kateri bo mogoče skleniti pogodbo med kmetijstvom in družbo, ki bo omogočala višjo kakovost življenja celotnega prebivalstva. Pri tem so pomembna naslednja dejstva (Vadnal 2001):

- kmetije, ki so pod vse večjim gospodarskim pritiskom, ki ga sprožajo naraščajoča konkurenca na mednarodnih kmetijskih trgih ter vse bolj nezaupljivi in zahtevni porabniki, so prisiljene iskati nove načine rabe razpoložljivih kmetijskih virov bodisi na področju pridelovanja bodisi na področju storitev.
- tržno tekmovanje vodi v marginalizacijo velikih skupin ljudi (trg dela) in pa obsežnih območij (trg kapitala), ki je vidna s prostim očesom (prazne hiše in vasi, opuščeni sadovnjaki, njive itd.), zato široki sloji prebivalstva pripisujejo vse večji pomen tradicionalni vlogi kmetijstva, predvsem pri zagotavljanju zaščite podeželja in ohranjanju ravnotežja na teh območjih.
- za podeželska območja pomeni informacijska družba nove priložnosti za endogeno rast, s katero lahko presežejo svoj tradicionalni obrobni položaj in zagotovijo nova delovna mesta na področju osebnih storitev in proizvodnje nematerialnih dobrin, ki izboljšujejo kakovost življenja in hkrati omogočajo uveljavljanje lastne identitete lokalnih skupnosti.

Kmetijstvo mora zagotavljati tako proizvodne kot tudi neproizvodne dobrine v družbi. V veliki meri med seboj povezane funkcije kmetijstva v prostoru se delijo na (Bedrač in Cunder, 2005):

- proizvodno funkcijo – proizvodnja hrane in surovin za predelavo je osnovna naloga kmetijstva, ki naj zagotavlja prehransko varnost ter preskrbo z varno in kakovostno hrano po sprejemljivih cenah;
- okoljsko funkcijo – kmetijstvo je poleg gozdarstva vedno upravljalo največji delež podeželskega prostora in prispevalo k trajnostni rabi naravnih virov, ohranjanju biotske raznovrstnosti, videzu kulturne krajine ter naravne in kulturne dediščine, ki se je na podeželju oblikovala skozi stoletja;
- socialno funkcijo – poseljenost podeželja in uravnotežen prostorski razvoj na celotni površini države je ena od razvojnih prioritet. Na oddaljenih in odročnih območjih je kmetijska dejavnost še zmeraj generator razvoja, saj primanjkuje drugih zaposlitvenih možnosti. Nadaljevanje kmetijske pridelave in razvoj novih dejavnosti na kmetiji ali izven kmetije prispevajo k ohranjanju poseljenosti in zaposlenosti prebivalstva na tem območju.

Z vstopom v Evropsko unijo in prevzemom skupne zakonodaje je Slovenija v celoti uveljavila razvojno politiko, ki sledi evropskemu modelu večnamenskega kmetijstva (Bedrač in Cunder, 2005).

2.4 SOCIALNO KMETIJSTVO OZIROMA ZELENI PROGRAMI SOCIALNEGA VARSTVA

Sodelovanje kmetijstva in podeželskih skupnosti z ljudmi, ki so bili v življenju tako ali drugače prikrajšani, je bilo v Evropi že od nekdaj razvito. Podeželje je sodelovalo pri razvijanju in pospeševanju različnih načinov in oblik solidarnosti, socialne pomoči in socialnega vključevanja. Danes vse te dejavnosti združujemo pod okriljem zelenih programov socialnega varstva, ki so namenjeni skrbi za ljudi s posebnimi potrebami, njihovi rehabilitaciji in vključevanju v večinsko družbo. Programi so namenjeni ljudem, katerih pogajalska moč je skromna zaradi različnih virov prikrajšanosti in ovir (ljudje z motnjami v duševnem zdravju in z motnjami v duševnem razvoju, zaporniki, odvisniki, otroci in mladostniki, begunci ipd.) (SoFar, 2008).

Posebna dodana vrednost zelenih programov socialnega in zdravstvenega varstva je možnost, da se prikrajšani člani družbe vključijo vanjo v vsakdanjem okolju, kjer je možnost individualnega dela, njihovo osebno zmožnost je lažje oceniti in povečati. Kmetova prisotnost in sodelovanje z njim, kot tudi stiki z drugimi živimi bitji, domačimi živalmi in rastlinami ter prevzemanje odgovornosti zanje, so ključne značilnosti postopkov rehabilitacije, ki jih omogočajo zeleni programi socialnega in zdravstvenega varstva. Povsod po Evropi lahko srečamo bogate tovrstne kmetijske izkušnje, podedovane iz preteklosti ali nastale nedavno, za katere je značilen poseben, smiseln odnos med

kmetovanjem in socialnim vključevanjem. Velikokrat je do teh izkušenj prišlo spontano. Porodile so se iz trdnega osebnega etičnega prepričanja in pobude njihovih podpornikov, ki so, pogosto osamljeni in nevidni, opravljali dejavnost, ki je v splošnem interesu. K tej »nevidnosti« prispevajo tudi pravno oziroma institucionalno neopredeljene podlage za izvajanje zelenih socialnih programov tako na nacionalni ravni kot tudi na ravni EU. Zaradi tega je te izkušnje tudi težko ovrednotiti. Vendar so zeleni programi socialnega in zdravstvenega varstva nov, dinamičen scenarij, za katerega se zanima več deležnikov. V državah, kjer je področje pravno urejeno, se ti programi hitro razvijajo. Po eni strani je to posledica novega, pozitivnega zaznavanja kmetijstva in podeželskih virov, ki vodi v vse večje zanimanje za koristne/pozitivne učinke naravnega okolja in kmetijskih krajin na družbeno, telesno in duševno blaginjo ljudi; zdravstvene ustanove se zanimajo za alternativne prakse, ki so bolj ukoreninjene v družbeni stvarnosti. Po drugi strani predstavljajo zeleni socialni programi novo priložnost za kmete, ki tako lahko ponudijo nove, alternativne storitve in s tem popestrijo svoje poslovno področje kot tudi svoje družbene vloge. Povezovanje kmetovanja in socialnih storitev lahko predstavlja za kmete tudi nov vir dohodka in hkrati izostri javno podobo kmetijstva ter prispeva k razvoju novih odnosov med podeželjem in mestom. Kljub temu pa v večini evropskih držav zeleni programi socialnega in zdravstvenega varstva še niso urejeni v organiziran sistem. Bolj gre za sestavljanko, katere deli so lokalne pobude prostovoljcev – zagnancev, ki niso deležne nikakršnih političnih ali institucionalnih podpor (Vadnal, 2008).

2.4.1 Socialno-varstveni zeleni programi v Evropi

Socialnovarstveni programi prevladujejo na Nizozemskem in v flamskem delu Belgije, v Franciji, Italiji in na Irskem. Tudi v Sloveniji in na Poljskem so številne iniciative uvajanja in izvajanja zelenih programov s prvenstveno socialno varstveno sestavino. Za takšno obliko je značilno, da se programi izvajajo na kmetiji, družinski ali institucionalni. Skupine uporabnikov so zelo različne, prevladujejo osebe z motnjo v duševnem razvoju, osebe z motnjo v duševnem zdravju in depriviligirani otroci ter mladostniki. Omogočeno je dnevno in celodnevno varstvo, zaposlitev kot oblika reintegracije, sprostivni program ter programi za osebnostni in socialni razvoj. Programi so kratkoročni in tudi dolgoročnejši. V večini primerov gre za iniciative majhnega obsega z omejenim številom uporabnikov (Vadnal, 2008).

Programi, ki se izvajajo na družinskih kmetijah, lahko potekajo kot individualni programi ali pa skupinski programi. Individualni program je program za posamezne uporabnike, ki so sicer varovanci institucije, ta pa jih usmerja na dnevne aktivnosti/dela na kmetijo. Najpogosteje institucije sodelujejo z eno kmetijo, ki se je potrdila kot zanesljiv partner. Nekatere inštitucije so razvile mrežo kmetij, ali pa se z enakim ciljem in na enak način

povezujejo tudi z zavetišči za živali, jahalnimi šolami, naravnimi parki in podobno. Za večje programe lahko da kmet instituciji na razpolago zmogljivosti kmetije, sam pa ne sodeluje. Za model institucionalne kmetije je značilno, da kmetijo ustanovi inštitucija kot del svojih dejavnosti. Ta model se je uveljavil predvsem kot oblika izvajanja programov zaščitne zaposlitve, delovno-varstvenih centrov in drugih podobnih oblik aktivnosti, ki jih izvajajo institucije. Za programe, ki potekajo na družinski kmetiji, je plačilo stvar dogovora med kmetom in institucijo. Praviloma je to plačilo prenizko, da bi pokrilo kmetove stroške. Model institucionalne kmetije se financira kot vse druge institucije (Vadnal, 2008).

Nizozemska in flamski del Belgije dokazujeta, da je institucionalna podpora ključna za razvoj zelenih programov. Tu so z javnimi sredstvi podprli ustanovitev nacionalnih centrov, katerih naloga je zagotavljanje informacij o zelenih programih, pomoč pri vzpostavljanju stikov med zainteresiranimi partnerji, pomoč pri zagonu teh programov in ponudba prostora za srečanje vseh različnih iniciativ na tem področju. V letu 2005 se je flandrijsko kmetijsko ministrstvo odločilo, da kmetom, ki sodelujejo pri izvajanju socialnih programov, plača 15 – 40 EUR na dan, odvisno od števila uporabnikov. Tu pa je tudi v EU edinstven primer javne finančne podpore zelenim programom. Žal v večini držav zeleni programi niso deležni institucionalne podpore in tudi ne podpore kmetijskega ministrstva (Vadnal, 2008).

2.4.2 Zdravstveni oziroma terapevtski zeleni programi v Evropi

Zdravstveni oziroma terapevtski programi prevladujejo v Veliki Britaniji, na Švedskem in Finskem. Členijo se v dve veliki skupini: v programe hortikulture terapije (HT) in v programe z živalmi podprte terapije (AAT – animal assisted therapy) (Vadnal, 2008).

Za Veliko Britanijo so značilni številni programi HT. Prvi terapevtski vrt je zabeležen že leta 1913. Po podatkih organizacije Thrive je v HT tedensko vključenih okoli 21.000 zelo različnih uporabnikov, med katerimi prevladujejo osebe z motnjo v duševnem razvoju in osebe z motnjo v duševnem zdravju. Polovica HT programov se financira neposredno s sredstvi uporabnikov, drugo polovico pa financirajo lokalne skupnosti ali zdravstvene blagajne. V večini primerov se cena terapevtske ure giblje med 15 in 89 evrov, s tem da so stroški take ure ocenjeni na približno 79 evrov (Vadnal, 2008).

Na Finskem je zelo razvita hipoterapija, ki je podprta z ustreznimi raziskovalnimi in izobraževalnimi sistemi. Izvaja se v dveh oblikah: jahalna terapija in socialno-pedagoška rehabilitacija s pomočjo konj. Finska je edina država članica EU, kjer je jahalna terapija uvrščena med uradno priznane terapevtske oblike in kot taka financirana s strani

zdravstvenega zavarovanja pod pogojem, da je tovrstna terapija vključena v individualni rehabilitacijski načrt uporabnika (Vadnal, 2008).

V Avstriji vlada veliko zanimanje za AAT, še posebej za učenje s pomočjo živali. Glavni uporabniki so predvsem otroci z razvojnimi motnjami ali učnimi težavami. V številnih psihiatričnih bolnišnicah je HT pomemben sestavni del delovnih terapij. Posebno zanimive oblike povezovanja kmetijstva in socialnega varstva so tako imenovane vajeniške kmetije. Gre za posebno kmetijsko integracijsko shemo, ki pa še ni zakonito urejena. Na vajeniških kmetijah je poudarek na izobraževanju in usposabljanju mladih ljudi s posebnimi potrebami, prvenstveno mladih z motnjo v duševnem razvoju, na področju kmetovanja, vrtnarjenja in vodenja gospodinjstva. Program je namenjen integraciji teh mladih v »normalno« življenje in v trg dela (Vadnal, 2008).

V Nemčiji se je zanimanje za HT kot del delovne terapije začelo obnavljati na začetku osemdesetih let, predvsem na področju dela z osebami z motnjo v duševnem zdravju. HT je sestavni del delovne terapije v okoli 400 ustanovah (bolnišnicah in rehabilitacijskih centrih). Podobno kot HT se širi tudi AAT. Posebno zanimiv je primer mobilne službe Inštituta za socialno učenje z živalmi (Institut für Soziales Lernen mit Tieren, Edenmark, Hannover), ki redno obiskuje domove in institucije za otroke in mladostnike, šole in domove za ostarele. Uporabljajo osle, koze, ovce, kokoši, gosi in druge živali za programe z živalmi podprtega učenja in za z živalmi podprte terapije. Kmetijstvo je v Nemčiji pogosto sestavina programov zaščitnih delavnic, ki so namenjene ljudem, ki jim njihova motnja oziroma stopnja motnje ne omogoča vstopa na trg dela. Od skupno 630 delavnic se s kmetijstvom ukvarja 150 delavnic (Vadnal, 2008).

2.4.3 Problem uvajanja socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji

Sodelovanje med kmetijstvom in družbo bi pomenilo izboljšanje in dvig kvalitete življenja tako za kmeta kot za družbo. Kmetijstvo mora postati multifunkcionalno, da bi kmetje lažje in boljše živeli in preživel, da bi se kmetijska panoga širila, razvijala in da bi se ohranjala kmetijska krajina tudi na manj primernih področjih. Za osebe z motnjami v duševnem razvoju pa bi bile kmetije lahko eden izmed načinov normalizacije in deinstitucionalizacije. Možne dopolnilne dejavnosti na kmetijah, ki predstavljajo socialne storitve za osebe z motnjo v duševnem razvoju (in tudi druge ljudi s posebnimi potrebami), bi lahko bile zaposlovanje, terapevtske storitve (aktivnosti) in oskrbovanje. Opuščene kmetije bi lahko revitalizirali kot stanovanjske in delovne skupnosti. Osnovni problemi pri uvajanju oziroma izvajanju tovrstnih dejavnosti bodo predsodki glede primernosti kmetov

za prevzem zahtevnih nalog in splošna abstinenca komercialnega sektorja pri oblikovanju mreže za normalizacijo življenja ljudi s posebnimi potrebami (Vadnal, 2001).

Možne oblike socialnih storitev na slovenskih kmetijah za osebe z motnjo v duševnem razvoju (Vadnal, 2001):

- zaposlovanje oseb z zmerno motnjo v duševnem razvoju, zaposlovanje z možnostjo bivanja oseb s težjo motnjo v duševnem razvoju. Program terapevtskega kmetovanja kot dopolnilne dejavnosti.
- oskrbovanje oseb s težko ali kombinirano motnjo v duševnem razvoju. Kmetija bi nudila bivanje, nego in različne aktivnosti.
- stanovanjske in delovne skupnosti za osebe z zmerno, težjo in težko motnjo v duševnem razvoju. Kmetija bi nudila zaposlitev, aktivnosti in stanovanje. Možnost revitalizacije kmetije.

Vsaka oblika socialnih dejavnosti na kmetijah ima svoje dejavnike za in proti. Za umeščanje socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetije so pomembna naslednja dejstva (Vadnal, 2001):

- kmetijstvo (cvetličarstvo, vrtnarstvo, pridelovanje zdravilnih zelišč in začimb ter gob, reja malih živali, terapevtsko jahanje ipd.) je nepogrešljiva sestavina programov aktivnosti in zaposlitve oseb z motnjami v duševnem razvoju in v številnih drugih rehabilitacijskih programih. V skladu z načelom normalizacije je smiselno predpostaviti, da se bodo v izrabo terapevtskega potenciala kmetijstva vključile tudi kmetije, kar bi ta potencial še povečalo.
- zakon o kmetijstvu med ukrepi kmetijske strukturne politike predvideva tudi podpore kmetijski dejavnosti in z njo povezanimi dejavnostmi na podeželju ter podpore za izboljšanje pogojev bivanja in dela prebivalcev na teh območjih z namenom ohranitve poseljenosti in krajine ter varovanje naravnih in drugih vrednot na teh območjih. Na podlagi tega lahko ugotovimo, da je mogoče pod okriljem obstoječe kmetijske politične paradigme oblikovati ciljne politike, ki bodo povečale tako zaposlitveni potencial kot tudi ponudbo socialno-varstvenih storitev na kmetijah in na podeželju. Enako velja za zakonsko opredelitev dopolnilne dejavnosti na kmetiji kot s kmetijstvom oziroma gozdarstvom povezane dejavnosti, ki se opravlja na kmetiji in ji omogoča boljšo rabo njenih proizvodnih zmogljivosti ter delovne sile družinskih članov. Glede na to, da vse vrste dejavnosti, ki se lahko opravljajo kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji, njihov obseg in pogoje predpiše vlada in pri tem upošteva tudi specifične pogoje in značilnosti posamezne vrste dopolnilnih dejavnosti, lahko ugotovimo, da tudi s tega vidika ni nikakršnih normativnih ovir.
- ekološko kmetovanje se v Sloveniji pod vplivom javnih podpor temu načinu kmetovanja naglo širi. Ker je tovrstno kmetovanje v primerjavi s konvencionalnim

veliko bolj delovno intenzivno, lahko ocenimo, da se povečuje skupni obseg potrebnega ročnega dela različnih ravni zahtevnosti. Mednarodne izkušnje kažejo, da so za razvijanje oziroma izvajanje socialno-varstvenih funkcij primerne kmetije z nekonvencionalno oziroma dobro agronomsko prakso.

- številne slovenske kmetije so se že neposredno srečale s problemom oseb s posebnimi potrebami. Med osebami z motnjo v duševnem razvoju, ki so »doma«, je veliko takih, ki jih starši zaposlijo z delom na domači kmetiji. Podobno velja za kmete, ki se na podlagi lokalnih iniciativ vključujejo v programe terapevtskega jahanja, terapevtskega kmetijstva in podobno. Na nekaterih območjih Slovenije imamo dolgo tradicijo rejništva. Tudi raziskave o pripravljenosti kmetij za razvoj novih socialno-varstvenih storitev so obetavne. Upoštevati velja tudi, da se je del kmetij odločil za ekološko pridelovanje iz t. i. filozofskih razlogov. Na podlagi tega lahko predpostavimo, da število kmetij, ki bi se bile pripravljene preskusiti na tem področju ni nič manjše kot drugod v Evropski uniji, kjer so te pobude najživahnejše.
- dobro razvita in razvejana mreža kmetijskih šol in zavodov ter kmetijskih svetovalcev je sposobna ponuditi ustrezne strokovne podpore kmetom, ki bi se odločili za uvajanje socialno-varstvenih storitev na svoji kmetiji. Enako velja za usposabljanje oseb s posebnimi potrebami za delo na kmetiji.

Med dejavnike, ki govorijo proti umeščanju socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah, bi lahko uvrstili naslednje (Vadnal, 2001):

- kljub priseganju na človekove pravice je v Sloveniji veliko nestrpnosti do drugačnosti in drugačnih. Stigmatizirane pa niso samo osebe s posebnimi potrebami, tudi odnos do kmetov še ni povsem brez predsodkov: na kmetiji ostane tisti, ki ni sposoben za nič drugega. Zato je pričakovati pomisleke o primernosti kmetov kot do izvajalcev programov aktivnosti oziroma zaposlitve oseb s posebnimi potrebami, ki so strokovno zelo zahtevni, vendar po svoji naravi interdisciplinarni.
- obstoječo mrežo skrbi za osebe s posebnimi potrebami oziroma za tiste z motnjo v duševnem razvoju sestavljajo družina, država (socialna služba, strokovne skupine izvajalcev ipd.) in prostovoljci (npr. Sožitje). Manjka četrti temeljni dejavnik mreže, komercialni sektor. Vključevanje tega sektorja v normalizacijo oseb s posebnimi potrebami je eden od osrednjih ciljev nacionalnega programa usposabljanja in zaposlovanja invalidov. Uresničevanje tega programa je ključnega pomena za ustvarjanje spodbudnih pogojev za razvoj terapevtskega kmetijstva.
- Kmet, ki se bo lotil terapevtskega kmetijstva, se bo soočil z dvema popolnoma različnima dejavnostima. V bistvu mora povezati dva popolnoma različna obrata oziroma posla. Obe dejavnosti imata svoj lasten proračun, organizacijo in administracijo. Socialno-varstvena oskrba je zanj popolnoma nova. Ne glede kako malo je je, predstavlja glede na posebne potrebe varovancev veliko in zahtevno breme.

Vse to lahko vodi k preobremenjevanju kmečke družine in problemov v izvajanju kmetijske dejavnosti kmetije (neskladje med kmetijskimi opravili, ki morajo biti opravljena in delovno zmožnostjo varovancev).

- podcenjevanje uporabnega razvojnega raziskovanja in vrednotenje raziskovalnega dela raziskovalnih skupin vodi v spoznavne in kadrovske primanjkljaje na številnih področjih, kot so npr. vrednotenje in ponotranjenje vseh vrst eksternalij kmetije, organizacija dela na kmetiji itd., ki so ključni za udejanjanje večnamenskosti kmetijstva za oblikovanje aktivnih ciljnih javnih politik.

3 MATERIAL IN METODE DE LA

Diploma je del raziskovalnega projekta Ocena izvedljivosti in razvoj modelov zaposlovanja oziroma oskrbovanja oseb z motnjami v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Uporabili smo metodo ankete in metodo intervjuja.

3.1 METODA ANKETE

Anketirali smo kmetovalce, ki bi lahko v primeru, da bi se pokazala potreba (izguba službe, želja po širitvi dejavnosti), poskusili s socialnimi storitvami kot dopolnilno dejavnostjo ali pa se s tako dejavnostjo že ukvarjajo. Anketo smo opravili po metodi osebne spraševanja. V anketi je bilo pripravljenih sodelovati 45 kmetov, ki kmetujejo na območju občine Novo mesto.

Anketiranje je potekalo tako, da smo s pomočjo spremnega dopisa (priloga A) najprej predstavili tematiko. Pri anketiranju smo uporabili vprašalnik, ki je bil razvit v okviru raziskovalnega projekta Ocena izvedljivosti in razvoj modelov zaposlovanja oziroma oskrbovanja oseb z motnjami v duševnem razvoju kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji (priloga B).

Za anketiranje smo se predhodno dogovorili po telefonu ali pa smo se predhodno osebno oglasili na kmetiji in se dogovorili za primeren čas. Povprečno smo za posamezno anketo porabili 30 minut.

Podatke, ki smo jih zbrali z anketo, smo obdelali z metodami opisne statistike in jih predstavili v preglednicah in slikah.

3.2 METODA INTERVJUJA

Da bi prikazali stališča strokovnih služb, ki delajo z osebami z motnjo v duševnem razvoju oziroma s kmeti in stališča staršev oseb z motnjo v duševnem razvoju, smo opravili tri intervjuje, in sicer s profesorico socialne pedagogike Natašo Turk, s svetovalko za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti Terezijo Lavrič in s predsednico lokalnega društva Sožitje Anico Stankovič.

Intervjuje smo opravili osebno, z vnaprej pripravljenimi vprašanji (priloga C).

4 REZULTATI

4.1 REZULTATI ANKETE

4.1.1 Razlogi za skromno vključenost slovenskih kmetij v skrb za osebe s posebnimi potrebami

Dejstvo je, da so osebe z lažjimi motnjami v razvoju pri nas zelo slabo vključene v delo na kmetiji. Kmetovalce smo povprašali po mnenju, zakaj vključevanje oseb z lažjimi motnjami v razvoj v delo na kmetiji pri nas še ni zaživel. Med šestimi možnimi odgovori so kmetovalci lahko izbrali več odgovorov, ki so se jim zdeli primerni.

Preglednica 1: Anketirani po razlogih, da vključevanje oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji pri nas še ni zaživel, Novo mesto, 2008

Razlogi	Število anketiranih, ki je izbralo to možnost	Delež v %
Kmetje te možnosti še ne poznajo	31	69
Pomanjkljiva zakonska ureditev	19	42
Potrebni je preveč dodatnih znanj	9	20
Prevelika odgovornost	17	38
Za osebe z lažjimi motnjami v razvoju je najbolje, če so v zavodih	4	9
Drugo	0	0

Kateri razlogi se kmetovalcem zdijo pomembni, da socialne storitve, v tem primeru zaposlovanje oseb z lažjimi motnjami v razvoju, v Mestni občini Novo mesto še niso zaživele, je ključnega pomena, če želimo takšno dejavnost kmetovalcem približati. Med možnimi odgovori je največ kmetovalcev (31) izbralo slabo poznavanje oz. nepoznavanje te možnosti. Pomembni razlogi po mnenju anketiranih so še pomanjkljiva zakonska ureditev (19) in prevelika odgovornost (17). Zagotovo je za opravljanje takšne dejavnosti potrebno kar nekaj dodatnih znanj, ki so pomemben dejavnik za zaviranje te dejavnosti na naših kmetijah za štiri kmetovalce. Devet kmetovalcev pa skrbi odgovornost, ki bi jo takšna dejavnost na kmetiji prinesla gospodarju. Večina anketiranih se je odločalo za več možnih odgovorov.

4.1.2 Dela, ki bi jih osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju lahko opravljale na kmetiji

Na to, v katera dela bi kmetovalci vključevali osebe z lažjimi motnjami v razvoju, je močno vplivalo delo, ki ga opravljajo na domači kmetiji, in tudi poznavanje posameznih del. To pa je tudi smisel tega vprašanja, saj želimo, da pove svoje mnenje nekdo, ki dela na kmetiji res dobro pozna. Na vprašanje, v katera dela bi vključili osebe z lažjimi motnjami v razvoju, so kmetovalci večinoma odgovarjali z več kot enim odgovorom.

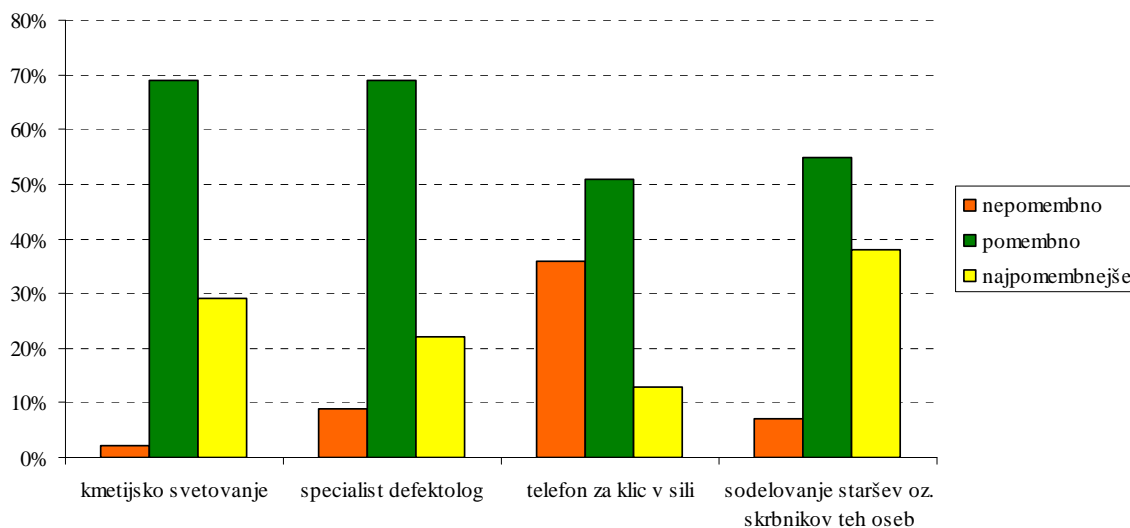
Preglednica 2: Anketirani po delih, ki bi jih lahko osebe z lažjimi motnjami v razvoju opravljale na kmetiji, Novo mesto, 2008

Dela	Število anketiranih, ki je izbralo to možnost	Delež v %
V hlevu	25	56
Na polju oz. vrtu	30	67
V gospodinjstvu	14	31
Pri zunanjih delih v območju hiše in gospodarskih objektov – dvorišču	30	67
V sadovnjaku oz. drugem nasadu	17	38
Drugo	0	0

Enak delež kmetovalcev se je odločil za delo na polju in za delo v območju hiše in gospodarskih objektov (30 vprašanih). Najmanj primerno delo za osebe z lažjimi motnjami v razvoju je po mnenju anketiranih v gospodinjstvu; za to možnost se je odločilo 14 anketiranih. V delo v hlevu bi osebe z lažjimi motnjami vključilo 25 kmetovalcev, v dela v sadovnjaku pa 17 kmetovalcev. Kar nekaj anketiranih je obkrožilo vse možne odgovore.

4.1.3 Oblike pomoči, ki bi si jih kmetovalci želeli pri zaposlovanju oseb z motnjo v duševnem razvoju na kmetiji

Zagotovo bi kmetovalec, ki bi se odločil za takšno dopolnilno dejavnost, potreboval nekaj strokovne pomoči. Anketirani so določali pomembnost posameznih oblik pomoči.

Slika 1: Anketirani po pomembnost pomoči pri vključevanju oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji, Novo mesto, 2008

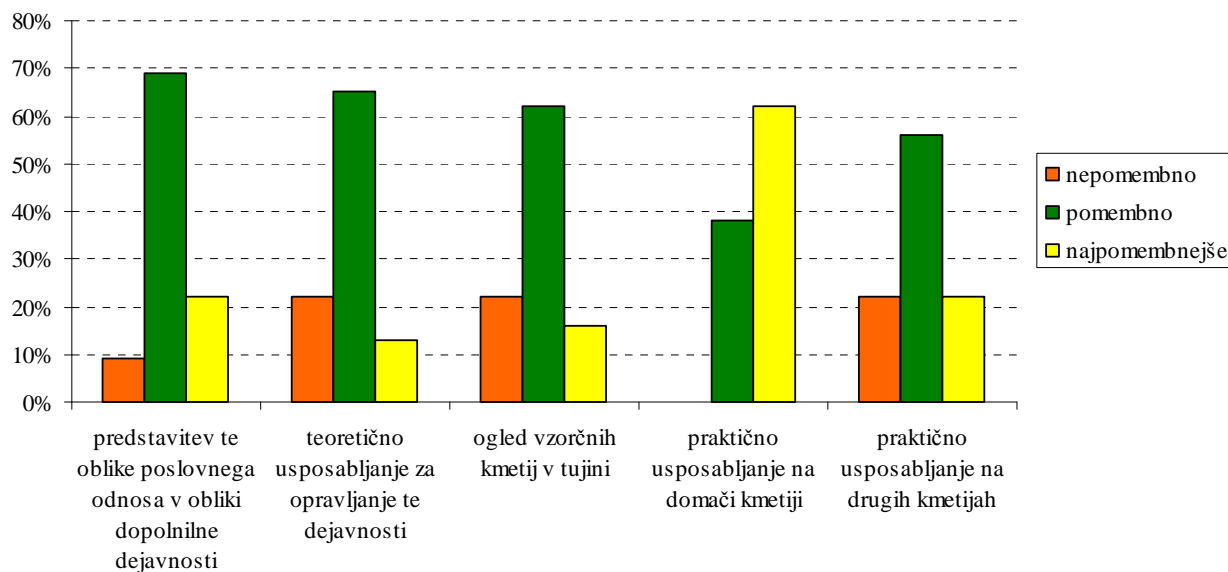
Vse oblike pomoči se zdijo večini kmetovalcem pomembne. Še najpomembnejše se jim zdi sodelovanje staršev oz. skrbnikov. Približno enako pomembnost so pripisali kmetijskemu in defektološkemu svetovanju. Najmanj pomemben pa se zdi kmetovalcem telefon za klic v sili.

4.1.4 Seznanjenost oziroma stiki z osebami z motnjo v duševnem razvoju

Od vprašanih jih 32 (71 %) pozna osebo z lažjo motnjo v razvoju, 13 (29 %) pa takšne osebe ne pozna. Osebe z lažjo motnjo v razvoju, ki jih kmetovalci poznajo, večinoma živijo doma. Tako je poročalo 22 kmetovalcev. Devet jih je poročalo, da oseba z motnjo, ki jo poznajo, živi v zavodu in pet, da živi v bivalni skupnosti. Nekateri kmetovalci poznajo več oseb z lažjimi motnjami v razvoju, ki živijo bodisi doma bodisi v zavodu ali v bivalni skupnosti.

4.1.5 Usposabljanje kmetov za vključevanje oseb z motnjo v duševnem razvoju v delo na kmetiji in pripravljenost za seznanjanje z dejavnostjo

Na Nizozemskem imajo že veliko izkušenj z zaposlovanjem oz. vključevanjem oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo na kmetijah. Uporabljajo različne načine uvajanja in usposabljanja kmetov za opravljanje te dejavnosti. Kmete smo povprašali, kako pomembne se njim zdijo te oblike usposabljanja.

Slika 2: Anketirani po pomembnosti oblik usposabljanja kmetov na področju vključevanja oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju v delo na kmetiji, Novo mesto, 2008

Najpomembnejša oblika usposabljanja je za kmetovalce praktično usposabljanje na domači kmetiji. Takšno obliko so vsi označili kot pomembno (38 %) ali najpomembnejše (62 %). Najmanj pomemben se kmetovalcem zdi ogled vzorčnih kmetij v tujini (22 %). Za oznako nepomembno se je odločalo manj anketiranih, največ 10 (22 %) pri posamezni obliki. Po 10 anketiranih je za manj pomembno obliko usposabljanja izbralo teoretično usposabljanje za opravljanje te dejavnosti, ogled vzorčnih kmetij v tujini in praktično usposabljanje na drugih kmetijah.

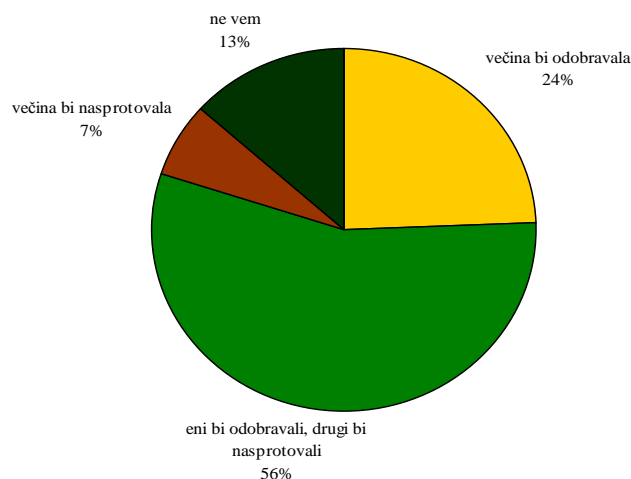
Anketirani so mnenja, da bi bilo priporočljivo, da se tudi osebe z lažjimi motnjami v razvoju udeležijo določenih oblik usposabljanja. Tega mnenja je 40 (89 %) vprašanih kmetovalcev, petim pa se to ne zdi potrebno.

Od vseh vprašanih bi se 35 (78 %) kmetovalcev želelo brez obveznosti seznaniti z novo (možno) obliko delovanja kmetij na socialnem področju, 10 (22 %) kmetovalcev pa se s tako obliko ne bi želelo seznaniti.

4.1.6 Pričakovani odnos sosedov in potrebnost poskusnega obdobja

Pogosto se pri takih oblikah srečujemo tudi z nasprotovanjem sosedov. Največ vprašanih pravi, da bi se eni sosedji s tako dejavnostjo strinjali, drugi pa bi ji nasprotovali (25 ali 55 %). Da bi večina sosedov takšno dejavnost odobraval, je menilo 11 vprašanih, da bi ji

nasprotovali, so menili trije. Šest vprašanih kmetovalcev pa ni moglo presoditi, kakšen bi bil odziv sosedov.

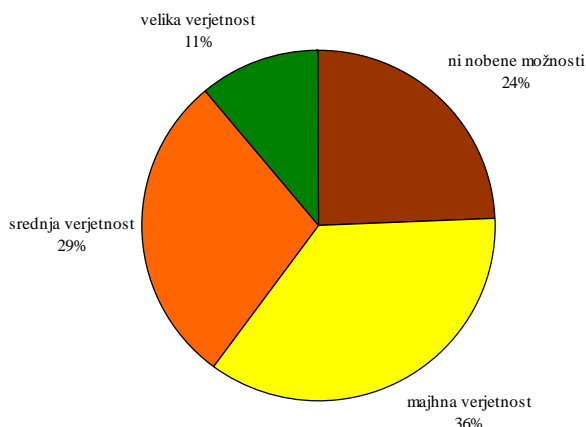

Slika 3: Anketirani po odzivu sosedov oz. sovaščanov, Novo mesto, 2008

Predpostavljamo, da bi morala biti takšna dopolnilna dejavnost oz. grobo rečeno poslovni odnos med kmečkim gospodarstvom in osebo z lažjimi motnjami v razvoju urejena s posebno pogodbo, v kateri bi bile opredeljene pravice in obveznosti ene in druge strani. Kmetovalce smo povprašali, ali se jim zdi pred sklenitvijo takšne pogodbe potrebno poskusno obdobje in koliko časa bi moralo trajati. Deset anketiranih je mnenja, da poskusno obdobje ni potrebno, enemu pa se zdi vse odvisno od stopnje motnje oziroma sposobnosti osebe z motnjo. Večina tistih, ki se jim zdi poskusno obdobje potrebno, so za primeren čas tega obdobja navedli tri mesece (13 kmetovalcev). Sedem vprašanih je za poskusno obdobje napisalo en mesec, trije šest mesecev, po en anketiranec pa se je odločili za dva tedna, dva meseca, pet mesecev in eno leto. Sedem vprašanih se je strinjalo s poskusnim obdobjem, niso pa se mogli odločiti, koliko časa naj bi trajalo.

4.1.7 Zaposlitev osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju na kmetiji

Kmetovalci so odgovarjali na vprašanja glede pripravljenosti zaposlitve oseb z motnjami v duševnem razvoju na kmetiji. Tisti, ki so videli možnost za takšno dejavnost na svoji kmetiji, so odgovarjali še na sedem podvprašanj.

Slika 4: Anketirani po verjetnosti vključitve oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo (zaposlitev) na kmetiji, Novo mesto, 2008

Da ni nobene možnosti za vključitev oseb z lažjimi motnjami v delo na kmetiji, je odgovorilo 11 (24 %) vprašanih. Da so te možnosti majhne, jih meni 16 (36 %). Da je verjetnost za takšno dejavnost srednja, jih je navedlo 13 (29 %), pet (11 %) pa, da je verjetnost zelo velika.

34 anketiranih, ki so na vprašanje, kakšna je verjetnost, da bi na vaši kmetiji vključili v delo (zaposlili) osebe z lažjimi motnjami v razvoju in si s tem zagotovili dodaten vir dohodka odgovorili z majhna, srednja ali velika verjetnost, je odgovorilo še na sedem podvprašanj.

Prvo podvprašanje se je nanašalo na osebo, ki bi na kmetiji uvajala v delo in hkrati prevzela skrb in odgovornost za osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju. Nekateri anketiranci so odgovorili tudi z več možnimi odgovori. V 15-ih primerih bi bila odgovorna gospodarica/žena, v 12-ih pa gospodar/mož. Na petih kmetijah bi to odgovornost prevzela hči/snaha in prav tako na petih sin/zet. V treh primerih se anketiranec ni mogel opredeliti in je navedel vso družino.

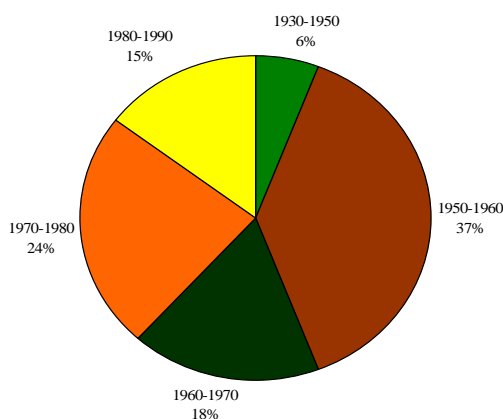
Drugo vprašanje se je nanašalo na delovni čas osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Kmetovalci so izbirali med 6 ur, 6 – 8 ur, 8 – 10 ur dnevno, imeli so možnost dodati tudi svoj predlog. 19-im se je zdel primeren delovni čas 6 ur dnevno, 13-im 6 – 8 ur dnevno in trem 8 – 10 ur dnevno.

19 anketiranih, ki je videlo možnost zaposlitve oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju na svoji kmetiji, bi zaposlilo eno osebo z motnjo, 13 bi jih zaposlilo dve osebi z motnjo in dva bi bila pripravljena zaposliti tudi več oseb z motnjo (najverjetneje tri). Od

tega je 15-im vseeno, kakšnega spola so osebe, osem bi jih raje zaposlilo moške, trije bi raje zaposlili ženske in osem bi jih najraje imelo moške in ženske hkrati.

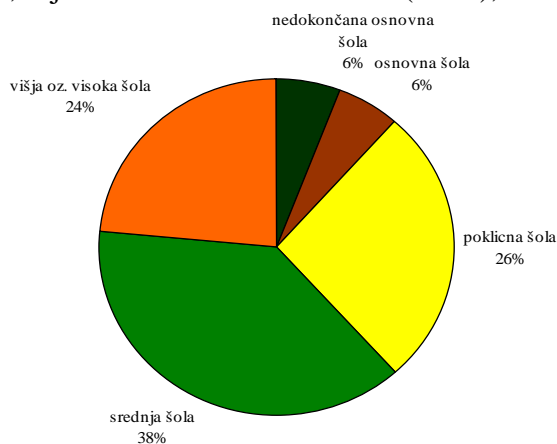
Ker prevoz pogosto predstavlja problem, smo povprašali tudi, kakšne so možnosti, da ponudijo prevoz osebam, ki bi jih zaposlili. Iz med možnih odgovorov: ne; da; da, vendar le do 10 km v eno smer in da, za dodatno plačilo, jih je 11 izbralo ne, pet da, 12 bi jih nudilo prevoz, vendar le do 10 km v eno smer in šest bi jih bilo pripravljenih nuditi prevoz, če bi dobili plačano kilometrino.

Zaradi lažjega organiziranja usposabljanja nosilcev dopolnilne dejavnosti smo povprašali tudi o letu rojstva osebe, ki bi bila nosilka dejavnosti na kmetiji.

Slika 5: Anketirani po starosti osebe, ki bi bila nosilka dejavnost na kmetiji, Novo mesto, 2008

Najstarejša oseba, ki so jo anketirani navedli kot nosilko dejavnosti, je stara 78 let in najmlajša 20 let. Največ potencialnih nosilcev dejavnosti je rojenih med leti 1950 in 1960 (38 %) in so stari od 48 do 58 let. Drugi največji del potencialnih nosilcev dejavnosti pa predstavljajo generacije, rojene med leti 1970 in 1980 (18 %), ki so stare od 28 do 38 let.

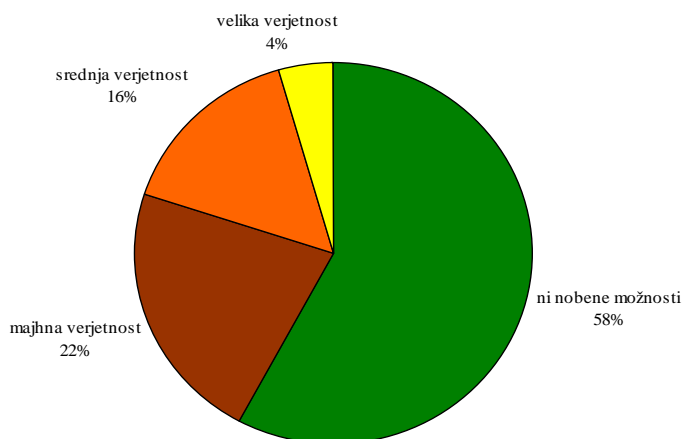

Slika 6: Anketirani po izobrazbi osebe, ki bi bila nosilka dejavnost na kmetiji, Novo mesto, 2008

Največji del potencialnih nosilcev dejavnosti je zaključil srednjo šolo (38 %), devet (26 %) jih je končalo poklicno šolo, osem (24 %) jih ima višjo oz. visoko šolo, dva (6 %) pa nimata dokončane osnovne šole.

4.1.8 Oskrba osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju

Druga oblika možnega sodelovanja s kmetijo oz. kmečkim gospodinjstvom je oskrba osebe z lažjimi motnjami v razvoju (podobno kot rejništvo), ko taka oseba stalno živi na kmetiji. Kmetovalce smo povprašali, kakšna je možnost, da bi se odločili za tako obliko dopolnilne dejavnosti in si s tem zagotovili dodaten vir zaslужka.

Slika 7: Anketirani po oceni možnosti oskrbe osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju na kmetiji, Novo mesto, 2008

Nekaj več kot polovica, 58 %, anketiranih ne vidi možnosti, da bi se odločili za oskrbo osebe z lažjimi motnjami v razvoju. Dobra petina, 22 % anketiranih je navedla majhno verjetnost za takšno obliko dodatnega vira dohodka. Da je možnost srednja, jih meni 15 % anketiranih, da so možnosti velike menita dva anketirana.

Tisti, ki so navedli majhno, srednjo ali veliko verjetnost za takšno dejavnost (19 anketiranih), bi večinoma sprejeli v popolno oskrbo eno osebo (13 anketiranih), pet anketiranih bi v popolno oskrbo sprejelo dve osebi, en anketiran pa bi v oskrbo sprejel tudi tri osebe.

4.1.9 Terapevtske dejavnosti kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji

Ena od oblik pomoči oz. vključevanja oseb z motnjami v duševnem razvoju v normalno

življenje so občasne terapevtske dejavnosti. Pri takšnem projektu bi bilo pripravljenih sodelovati 16 (36 %) kmetovalcev, 13 (29 %) bi jih sodelovalo za ustrezno plačilo, devet (20 %) kmetovalcev bi takih dejavnosti ne bilo pripravljenih izvajati, sedem (15 %) pa se jih glede tega ni moglo opredeliti.

4.1.10 Pripravljenost na sodelovanje pri raziskovanju povezovanja kmetijstva in socialnega varstva

Velika večina (39 ali 87 %) anketiranih ne želi kot poskusna kmetija sodelovati v pilotnem projektu vključevanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju v življenje oz. delo na kmetiji, medtem ko jih je bilo šest pripravljenih sodelovati v takšnem projektu in od teh so bili trije pripravljeni napisati svoj naslov.

4.1.11 Značilnosti anketiranih kmetij

Preglednica 3: Anketirani po številu članov v gospodinjstvu, Novo mesto, 2004

Število članov	Število	Delež v %
1	2	4,44
2	7	15,56
3	8	17,78
4	12	26,67
5	11	24,44
6	1	2,22
7	3	6,67
8	1	2,22
Vsi	45	100

Največ anketirancev živi v štiričlanskem gospodinjstvu. Večinoma so vsi člani teh gospodinjstev stari nad 18 let, v enem primeru je eden, v dveh pa dva mladoletna člana. V gospodinjstvu s petimi člani, ki je drugo najpogostejše, so večinoma eden, dva ali v dveh primerih trije mladoletni člani. V gospodinjstvih z večjim številom članov je več mladoletnih oseb v gospodinjstvih z manj kot štirimi člani pa manj.

Preglednica 4: Anketirani po številu generacij, ki žive v gospodinjstvu, Novo mesto, 2008

Število generacij	Število	Delež v %
Ena (zakonca)	8	17,78
Dve (starši in otroci)	23	51,11
Tri (starši, otroci, vnuki)	13	28,89
Več	1	2,22
Vsi	45	100

Dve generaciji v posameznem gospodinjstvu sta najpogostejši, sledijo tri generacije in ena generacija. Primeri, da v posameznem gospodinjstvu živijo več kot tri generacije, so redkejši.

Preglednica 5: Anketirani po virih dohodka kmetije, Novo mesto, 2008

Vir dohodkov	Število	Delež v %
Dohodek iz osnovne kmetijske dejavnosti	3	7
Dohodek iz osnovne kmetijske dejavnosti in:	42	93
• zaposlitve	35	78
• pokojnina	2	4
• gozdarstvo/lesarstvo	7	16
• čebelarstvo	2	4
• vzreja malih živali	1	2
Vsi	45	

Večina kmetij (93 %) ima več virov dohodka. Najpogosteje gre za kombinacijo dohodka iz kmetijske dejavnosti in zaposlitve izven kmetije. Samo trem kmetovalcem predstavlja dohodek iz osnovne kmetijske dejavnosti edini vir dohodka.

Preglednica 6: Anketirani po proizvodni usmerjenosti kmetije, Novo mesto, 2008

Proizvodna usmeritev kmetije	Število	Delež v %
Poljedelstvo	10	17,86
Poljedelstvo in živinoreja	22	39,3
Živinoreja	3	5,34
Sadjarstvo	4	7,14
Pridelava vrtnin oz. cvetja	8	14,29
Drugo	9	16,07
Vsi	56	100

Največ kmetij je usmerjenih v poljedelstvo in živinorejo hkrati, sledi usmerjenost v poljedelstvo. V pridelavo vrtnin in cvetja je usmerjenih osem kmetij, štiri kmetije so usmerjene v sadjarstvo in tri v živinorejo. Kot usmeritve so anketiranci navajali še vzrejo

malih živali, čebelarstvo, konjenišstvo (v štirih primerih), gozdarstvo/lesarstvo (v dveh primerih) in vinogradništvo.

Preglednica 7: Anketirani po velikosti kmetije, Novo mesto, 2008

Velikost kmetij	Število	Delež v %
Do 5 ha	23	51,12
5 do 10 ha	18	40,00
10 do 15 ha	2	4,44
Nad 15 ha	2	4,44
Vsi	45	100

Polovica kmetij (51 %), na katerih kmetujejo anketirani, meri do 5 ha, medtem ko je 40 % kmetij velikih od 5 do 10 ha. Samo štiri kmetije so večje od 10 ha. Majhnost kmetij in razdrobljenost kmetijskih zemljišč sta pereča problema kmetijstva v Mestni občini Novo mesto. Tudi v naši raziskavi se ta problem dobro vidi. Večina kmetij, ki so večje od 5 ha, pridobi velikost na račun gozdov.

Preglednica 8: Anketirani po tipu kmetovanja, Novo mesto, 2008

Tip kmetovanja	Število	Delež v %
Konvencionalno	27	60,00
Ekološko	8	17,78
Integrirano	10	22,22
Vsi	45	100

Konvencionalno kmetovanje je najpogostejše in je značilno za 60 % kmetij. Precej pogosta je tudi integrirana pridelava, ki je značilna za 22 % kmetij. Na 18 % kmetij pa je kmetovanje ekološko.

4.2 POGLEDI STROKOVNJAKOV NA MOŽNOST VKLJUČEVANJA OSEB Z LAŽJO MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU V DELO NA KMETIJI

4.2.1 Pogledi svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti

Pomemben člen pri umeščanju socialnih storitev kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah so zagotovo svetovalne službe. Naloge, ki jih gospa Cvetka Lavrič opravlja kot svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti na območju občin Žužemberk, Dolenjske Toplice, Straža in občine Novo mesto, so:

- spodbujanje pridobivanja dopolnilnega in dodatnega dohodka na kmetijah;

- svetovanje v zvezi s tehnološkim, gospodarskim in okoljevarstvenim področjem opravljanja kmetijske dejavnosti;
- svetovanje in pomoč pri izdelavi razvojnih načrtov za kmetijska gospodarstva (investicije, poslovni načrti, načrti razvoja območja);
- svetovanje in pomoč pri uveljavljanju ukrepov kmetijske politike;
- svetovanje in pomoč pri organizaciji in delovanju rejskih organizacij, organizacij pridelovalcev in drugih oblik proizvodnega združevanja kmetijskih pridelovalcev;
- svetovanje na področju kmetijskih in s kmetijstvom povezanih predpisov, izvajanje tehnoloških ukrepov za dvig konkurenčne sposobnosti kmetij
- ter drugi projekti in aktivnosti.

Največ časa ji vzame področje dopolnilnih dejavnosti. Okoli 15 % časa pa je namenjena združevanju in povezovanju na podeželju, kamor spada delo z društvi (društvo kmečkih žena, društvo podeželske mladine).

V občini Novo mesto se kot dopolnilna dejavnost najpogosteje pojavlja turistična dejavnost, storitve s kmetijsko mehanizacijo in predelava lesa. Drugih dopolnilnih dejavnosti je bistveno manj.

Svetovalna služba se je že srečala s posameznimi primeri socialnih storitev na kmetijah. Kot nas je seznanila gospa Lavrič, so že imeli primer socialne storitve na kmetiji, vendar se je ta kmetija iz kmetijske dejavnosti preusmerila v institucionalno dejavnost (nima več statusa kmetije, ampak je Dom starejših občanov). Imeli so tudi primer starša, kmetovalca, ki ima otroka z motnjo v duševnem razvoju in je razmišljal o možnosti registracije turistične dejavnosti na kmetiji, in sicer kot učne turistične kmetije s prilagojenim programom za otroke z motnjo v duševnem in telesnem razvoju in o možnosti zaposlitve petih oseb z motnjo v duševnem razvoju. Turistična kmetija v Žužemberku pa med svoje goste sprejema tudi takšno populacijo. Naredila je nekatere prilagoditve na kmetiji, ki so bile potrebne, da so lahko ponudili svoje storitve osebam z motnjo v duševnem razvoju.

Med razlogi, zakaj se takšne dopolnilne dejavnosti ne pojavljajo v večji meri, vidi gospa Lavrič tudi slab zaslužek in zahtevno delo. Meni, da *»na kmetijah po večini neradi vidijo, da se obiskovalci vključujejo v dela na kmetiji (razen kakšnih lažjih del npr. trgatve, obiranje sadja), kjer ni nevarnosti poškodb delavcev, za katere je potem kazensko odgovoren kmet. Večina del na kmetiji zahteva posebna znanja in spretnosti in se kogarkoli tu mimogrede za kak dan ne da zaposliti, ker bi bilo več škode kot koristi, kajti tako živali kot rastline so živa bitja...«* Kljub temu pa meni, da bi bila ob primernih pogojih najprimernejša oblika socialne storitve na kmetijah v občini Novo mesto kmetija za obisk. *»Osebe z motnjo v duševnem razvoju bi se lahko nekajkrat na leto vključile v dogajanje na kmetiji, predvsem pri lažjih delih. Obvezno bi moral biti prisoten usposobljen*

spremljevalec, ki bi prevzel del odgovornosti. Morda bi bilo možno izpeljati še kakšno delavnico, katere namen bi bil poučevanje, seveda ob prisotnosti usposobljenega spremljevalca. Da bi bili vsak dan vključeni v delo na kmetiji, pa se mi ne zdi primerno.» Po njenem mnenju kmetija ne bi bila primerna za zaposlitev osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju. Kot pojasnjuje v nadaljevanju, bi bil zaslužek premajhen in tveganje preveliko, pa tudi zakonodaja na tem področju po njenem mnenju ni ustrezna.

Gospa Lavrič je povedala tudi naslednje: *»Največkrat je razlog, da se neka dopolnilna dejavnost uveljavi, dobiček, ki bo lahko upravičil investicijska vlaganja. Pri socialnih storitvah kot dopolnilni dejavnosti pa zaslužek, kolikor vem, zaenkrat ni dober – 'je mizeren'. Tudi kmetje morajo gledati, ko investirajo, skozi ekonomiko in, žal, se v tej vrsti storitev ne vidijo – ni pozitivnih vzgledov. Žal se zaenkrat socialne storitve ne kažejo kot dober vir dohodka in to je gotovo pomemben razlog, zakaj se ta dopolnilna dejavnost ni uveljavila. Poleg tega pa zakonodaja na tem področju ni urejena. Za kmetovalce predpisuje le veliko omejitev, ne zagotavlja pa jim nobene varnosti. S takšno dejavnostjo so povezani tudi veliki stroški: izobraževanja kmetov, prilagajanje stavb, da bi bile primerne za invalidne osebe in osebe z motnjo v duševnem razvoju in podobno. Če bo država naklonjena temu in bo pomagala, podpirala kmetovalce, je možnost za razvoj teh dejavnosti, če pa bodo stroški za potrebne prilagoditve in vsa odgovornost za osebe z motnjo v duševnem razvoju, ki bi jih kmetovalec zaposlil, na plečih kmetovalca, pa prihodnosti za socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na naših kmetijah ni.»*

Gospa Lavrič predvideva: *»Za takšno dejavnost bi se najverjetneje odločali kmetje, ki imajo tudi sami otroke z motnjo v duševnem razvoju. Za njih bi bilo to tudi lažje, ker poznajo probleme, ki se pojavljajo pri teh osebah, njihove zmožnosti in ker verjetno tudi že sodelujejo tako ali drugače z ustanovami, ki imajo usposobljene kadre za osebe z motnjo v duševnem razvoju (VDC). Za ostale takšna oblika dopolnilne dejavnosti v trenutnih razmerah ni najbolj zanimiva, še manj pa donosna, ker so za omenjeno dopolnilno dejavnost na kmetiji prestroge omejitve (možnost za zaposlitev do največ pet varovancev). Morda v prihodnosti s sodelovanjem in sofinanciranjem države ter sodelovanjem varstveno-delovnih centrov. Zagotovo to ne bi bila prava odločitev za tiste kmete, ki bi jih zanimal samo zaslužek.»*

Gospa Lavrič opozarja tudi na varnost. Pri delu z živalmi je vedno veliko tveganj, saj gre za živa bitja in bi bilo popolno varnost težko zagotoviti, da o delu s težkimi stroji sploh ne zgubljam besed.

Kljub nenaklonjenosti socialnim storitvam, kot dopolnilnim dejavnostim na naših kmetijah, bi jim gospa Lavrič vseeno dala možnost: *»Najprej pa bi moralo biti to področje zakonsko urejeno. Sedaj je v pripravi nova uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetiji in*

upamo, da bodo ugodnejši pogoji za omenjeno dopolnilno dejavnost. Seveda pa bo morala biti dejavnost tudi bolj podprta s strani države in zagotavljati bo morala primeren vir dohodka za kmetovalca.»

Čas našega pogovora je bil omejen. Prepričani smo, da bi našli obliko socialnih storitev, ki bi bila primerna za naše kmetovalce, če bi le imeli dovolj časa za razpravljanje o problematiki.

4.2.2 Pogledi strokovne delavke v Varstveno-delovnem centru Novo mesto

Gospa Nataša Turk je profesorica socialne pedagogike, ki je kot strokovna delavka zaposlena v Varstveno-delovnem centru (VDC) Novo mesto in je tudi vodja stanovanjske skupine ter predsednica društva Mali Princ – društva za dvig kvalitete življenja oseb z motnjo v razvoju. Na vprašanje, zakaj se je odločila za delo z osebami z motnjo v duševnem razvoju, odgovarja: *»Do tega me je pripeljal splet okoliščin. V okviru študija smo obiskali zavod Stara gora. Na obisk nas niso nič predhodno pripravljali. V zavodu so bile zelo težko prizadete osebe in mojo prvo izkušnjo z njimi sem doživela precej negativno. Menila sem, da je to verjetno delo, ki ga ne bom nikoli opravljala. S tem prepričanjem sem dokončala študij in med pisanjem diplome sem sodelovala z društvom za razvijanje prostovoljnega dela. Preko njih sem izvedela za delo v VDC Novo mesto. Iz varstveno delovnega centra so me poklicali na razgovor in po razgovoru sem takoj začela z delom. Že čez teden dni so bili pregnani vsi strahovi in dela sem se zares veselila in ga še danes opravljam z veseljem. Ta izkušnja mi še danes omogoča boljše razumevanje ljudi, ki naših oseb ne poznajo, z njimi niso imele še nobenega stika, da so polni strahov, predsodkov...«*

Od leta 2003 je tudi v Novem mestu stanovanjska skupnost, v kateri stanuje devet oseb z motnjo v duševnem razvoju. *»Bivalna enota se je za določene osebe z motnjo v razvoju izkazala za dobro in tudi potrebno. V zavodu so bile velike razlike med stanovalci. Nekateri so bili sposobni več in so potrebovali takšno stanovanjsko skupnost, ki jim omogoča več skrbi za samega sebe, več svobode, možnost izbire. Skupina oseb, ki živi v hiši, je imela obsežne predhodne priprave na drugačen red v stanovanjski skupini.«*

O tem, da bi kmetija predstavljala eno izmed možnosti za bivanje oseb z motnjo v duševnem razvoju, pravi gospa Turk: *»Da, takšne enote so nujno potrebne in zelo pozitivne. Kot sem že povedala, so sposobnosti naših oseb zelo različne. Manjše stanovanjske skupine jim omogočajo življenje bolj podobno našemu. Osebnost posameznika pride bolj do izraza in ni le del večje skupine, ki se giblje po ustaljenih tirnicah, ker je to najboljši način, da je vzpostavljen red in zagotovljena varnost. Ne odgovarja pa vsem in take manjše enote lahko poskusijo zadovoljiti potrebe tistim, za*

katere življenje v zavodu ni najbolj primerno. V našo populacijo sodi veliko oseb s podeželja. Kar pomeni, da je veliko občutkov, vezanih na dom, povezanih s kmetijo. Spodbujanje občutij, vezanih na dom s pomočjo zvokov, vonjav, živali in rastlin je zelo pozitivno in dobro za naše varovance. Prav tako poznajo dela, ki se opravljajo na kmetiji, poznajo živali, rastline, življenje na vasi. Kmetija, ki bi bila primerna za takšno stanovanjsko skupino, ne bi smela biti prevelika in preveč modernizirana. Dela bi morala biti takšna, 'kot so bila včasih', brez pretirane mehanizacije. Na takšni kmetiji bi bilo veliko del, ki bi jih varovanci zmogli in lahko opravili. To bi jim dalo potrditev, da zmorejo več, da so potrebni, sposobni, koristni. To je odlična motivacija za posameznika in tudi možnosti za pohvalo, ki jo naši varovanci potrebujejo, je veliko.»

Uporabniki v varstveno-delovnem centru opravljajo različna kooperacijska dela. To so dela, ki potekajo po fazah: npr. prvi zloži mapo, naslednji nalepi nalepko, potem prvi kovinski del, nato naslednji kovinski del in zadnji pakira po 10 map. Na ta način so pakirali še krpice za pomivanje, zlagali obešalnike in podobno. Bolj sposobni lahko opravljajo lažja mizarska dela na enostavnejših strojih v mizarski delavnici (brušenje, lakiranje, barvanje). Imajo še slikarsko delavnico (slike na svili, voščilnice), tiskarsko in šiviljsko delavnico. Delo na kmetiji bi odprlo nove možnosti, lahko bi poiskali primerna opravila za tiste, ki zmorejo več in za tiste, ki jim delo v varstveno-delovnem centru ne ustreza.

Varstveno-delovni center že ima nekaj izkušenj na področju zaposlovanja oseb z lažjo motnjo v duševnem razvoju v kmetijstvu. Gospa Turk nam pove: »Eden izmed naših varovancev dela v trgovini z malimi živalmi in pri lastniku trgovine doma, kjer ima lastnik tudi večje število živali. Pri njemu dela na podlagi individualnega dogovora in ima podpisano pogodbo o delu. Skrbi za živali, jih hrani, čisti kletke, čisti trgovino, zalaga police, tudi prodaja. Drugi varovanec pa dela v konjeniškem šolskem športnem centru. Tam skrbi za konje, čisti bokse, hrani konje, jih čisti in sprehaja. Tudi za njega velja individualen dogovor. Polovico njegove plače sofinancira društvo Mali Princ. Sodelujemo pa tudi s srednjo šolo Grm. Tja na delo občasno hodi 10-12 varovancev in dva spremljevalca. Za delo, ki ga opravljajo se dogovarjajo sproti z delavcem, ki je tam zadolžen za njih. Opravljajo razna priložnostna dela: prebiranje jabolk, čiščenje in urejanje okolice, pomoč pri sajenju. Dokaz, da so udeleženci zadovoljni, je triletno sodelovanje. Predvsem pri obeh zgoraj omenjenih varovancih bi se takoj pokazalo, če ne bi bilo dovolj spodbude, pohvale, če ne bi bila zadovoljna z delom, če odnos med delodajalcem in varovancem ne bi bil v redu.»

Za gospo Turk je delo na kmetiji za osebe z motnjo v razvoju primerno in zaželjeno. Veliko del je na kmetiji, ki bi jih po njenem mnenju varovanci lahko opravljali, delo z rastlinami in živalmi pa je tudi zelo terapevtsko. Dobro opravljeno delo da občutek

pripadnosti, koristnosti, zadovoljstva. Dodaja še: *»Delo na kmetiji bi prineslo osebam z motnjo v razvoju možnost izbire. Lahko bi se odločali med različnimi deli, tako kot se mi lahko odločamo med različnimi službami. Takšna oblika bi bila le en del sestavljanke, ki bi osebam z motnjo v duševnem razvoju lahko nudil boljše življenje. Za posameznika, za katerega je taka oblika primerna, bi možnost dela na kmetiji pomenila zelo veliko in bi močno dvignila kvaliteto njegovega življenja.«*

»Varstveno delovni center vedno išče možnosti vključevanja varovancev v različna dela in v različne projekte. Zaveda se pomembnosti zaposlovanja oseb z motnjo v duševnem razvoju izven ustanove. V društvu Mali Princ pa je dolgoročni plan revitalizacija kmetije in sčasoma tudi bivalna enota na tej kmetiji.«

Pomembno se nam tudi zdi, da gospa Nataša Turk izhaja iz kmečkega okolja, doma imajo še vedno kar veliko kmetijo. Delo na kmetiji dobro pozna in se ga z veseljem tudi loti. Poznavanje dela na kmetiji in oseb z motnjo v duševnem razvoju ji omogoča celovitejši pogled.

4.2.3 Pogledi predsednice lokalnega društva Sožitje

Sožitje je društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju in njihovim družinam. Gospa Anica Stankovič, predsednica lokalnega društva, predstavi društvo in njegove naloge takole: *»V društvu Sožitje želimo izboljšati kvaliteto življenja osebam z motnjami v duševnem razvoju in njihovim družinam. Skušamo doseči boljše vključevanje v socialno okolje tako, da jim damo tisti prostor med nami, ki jim pripada in jih ne potiskamo na obrobje. Želimo vplivati na ustrežnejše sprejemanje drugačnosti. To je velik izziv za vse nas, saj moramo pomesti svoje predsodke in se naučiti, kako jim omogočiti pogoje, da bodo razvili svoje sposobnosti in interese. Da se počutimo dobro drug z drugim. Naše društvo deluje od leta 1974. Člani društva so osebe z motnjami v duševnem razvoju, njihovi družinski člani, prostovoljci in podporni člani društva. Društvo šteje preko 1000 članov, od tega je 230 oseb z motnjami v duševnem razvoju.«*

Starši se zavzemajo za to, da bi se njihovi »otroci« lahko zaposlovali tudi izven delavnic varstveno-delovnih centrov. Gospa Stankovič nam pove: *»Zaposlovanje izven varstveno-delovnih centrov za tiste, ki zmorejo več, ki so sposobni, bi bilo več kot dobrodošlo. To so predvsem osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju. To ne bi moglo biti klasično delovno razmerje, opravljali bi lahko delo po svojih zmožnostih in tudi delavni čas bi moral biti prilagojen posamezniku.«*

O samem delu na kmetiji pa pravi gospa Stankovič takole: *»Veliko del na kmetiji bi bilo primernih. Tudi gospodinjska opravila, delo z živalmi, na njivi. Kar nekaj jih je, ki so dovolj enostavna, da bi jih lahko osvojili in jih opravljali ob minimalnem nadzoru. Seveda to ne velja za vse. Dela bi morala biti prilagojena vsakemu posamezniku, zahteve po opravljenem delu pa ne previsoke. Pomembna je tudi varnost! Kmetija, ki bi zaposlovala osebe z motnjo v duševnem razvoju, bi morala delovati s čim manj težke mehanizacije. Morda kmetija z manjšo intenzivnostjo pridelave, ekološko usmerjena, kjer bi bilo veliko ročnega dela.«*

Z gospo Stankovič smo razpravljali še o možnostih kratkotrajnih aktivnosti na kmetiji in o kmetiji, ki bi bila tudi bivalna skupnost. Glede drugih možnosti je mnenje gospe Stankovič tako: *»Če na hitro pomislim, se mi zdi kmetija najbolj primerna za bivalno skupnost. Res pa je, da je to zelo odvisno od potreb in želja posameznikov. Nekaterim bi bilo dovolj, če bi kmetijo obiskali le nekajkrat na mesec, pobožali živali, pomagali pri kakšnih lažjih opravilih ali pa se samo naužili svežega zraka in preživeli dan zunaj. Za tiste sposobnejše, predvsem za tiste, ki izhajajo iz podeželskega okolja, pa bi bilo krasno, da bi lahko na kmetiji večkrat na teden pomagali pri raznih opravilih. Še vedno pa se mi zdi bivalna skupnost, na kateri bi bil prisoten strokovni delavec in morda tudi delavec s področja kmetijstva npr. agronom, najbolj primerna. Na takšni kmetiji bi lahko pridelali večji del živil, ki bi jih potrebovali in morda celo kaj za prodajo.«*

Glede pogojev, ki bi jih kmetije morale izpolnjevati, meni: *»Morali bi sodelovati z ustrezno strokovno pomočjo (sodelovanje z osebo, usposobljeno za delo z osebami z motnjo v duševnem razvoju) in se, ne samo gospodar, ampak cela družina oziroma vsi, ki bi sodelovali, primerno izobraziti. Predvsem pa bi starši na prvo mesto postavili to, da mora biti vsak, ki dela z osebami z motnjo v duševnem razvoju 'človek'. Mora imeti srce in razumevanje za naše 'otroke', biti mora potrpežljiv, jim dopuščati svobodo in znati delati z njimi. Mora razumeti, da plani dela ne bodo vedno doseženi, bodo pa zato včasih preseženi. Delo mora biti dovolj fleksibilno, ne sme biti prisile in pretiranih zahtev. Odnosi so za dobro počutje in za dobro delovno storilnost ključnega pomena. Starši bi za zaupanje potrebovali dobrega kmeta, ki bi imel sposobnosti organizacije dela, bi bil karakterni primeren za delo z osebami z motnjo v duševnem razvoju in bi imel tudi strokovno pomoč.«* Starši bi tako obliko zaposlovanja svojih »otrok« podprli najhitreje, če bi videli primer sodelovanja oseb z motnjo in kmetovalca in če bi bilo to sodelovanje ustrezno strokovno podprto s strani strokovnih delavcev, kmetija in opravila na njej pa ustrezno prilagojena osebami z motnjo v duševnem razvoju. Gospa Stankovič bi svoji hčeri vključila v takšno obliko zaposlovanja, če bi izrazili željo in imeli možnost takšnega dela, še lažje pa bi se za takšno obliko odločali starši, ki živijo na podeželju, na kmetiji.

Takšne in podobne oblike sodelovanja so za starše oseb z motnjo v duševnem razvoju zelo pomembne. *»Že same bivalne enote so pri nas bolj ali manj novost. Zdi se smiselno, da bi tudi osebe z motnjo v duševnem razvoju imele možnost izbire, ki bi bila za njih najprimernejše. Pomemben dejavnik pri procesu deinstitucionalizacije oseb z motnjo v duševnem razvoju pa je tudi odnos javnosti. Kljub temu, da se je poznavanje te problematike v zadnjih letih izboljšalo, še vedno naletimo na 'čudne poglede'. Še veliko bo potrebno narediti, da bodo naše osebe 'normalen' člen družbe in ne bodo več 'varno spravljene' in pozabljene v zavodih. Zavodi se vedno bolj odpirajo in naši 'otroci' lahko pokažejo kaj znajo in kaj zmorejo. Seveda pa mora takim programom stopiti nasproti tudi država s svojo politiko in ustrežno zakonodajo.«*

Društvo je pripravljeno sodelovati na tem področju in pomagati po najboljših močeh. *»Naše lokalno društvo bi lahko dalo pobudo, morda predloge, ideje, glavno besedo pa ima Zveza Sožitje. Samo društvo niti nima osebja za take programe, bi se pa zagotovo pridružili, ponudili pomoč in podporo, če bi se za kaj takega odločil kdo drug npr. varstveno-delovni center.«*

5 RAZPRAVA IN SKLEPI

5.1 RAZPRAVA

V programu razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013 je ohranjanje kmetijstva na območjih z omejenimi možnostmi, spodbujanje okolju prijaznih praks, izboljšanje kakovosti življenja na podeželju, diverzifikacija kmetijstva v nekmetijske dejavnosti ter obnova in razvoj vasi. To so samo določene točke programa, ki bi jih socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah pomagale doseči.

Dohodek slovenskih kmetij, pridobljen izključno s kmetijstvom, je zelo nizek. Velik delež kmetovalcev ima še druge vire dohodkov, večinoma iz zaposlitev in iz dopolnilnih dejavnosti. V Mestni občini Novo mesto ni nič drugače. Samo 7 % anketiranih kmetov iz našega vzorca ima dohodek izključno iz osnovne kmetijske dejavnosti. Velik problem predstavlja tudi razdrobljenost posesti, majhne kmetije (večina do 5 ha in od 5 do 10 ha), gričevnat svet, kar nas spet pripelje do potrebe usmeritve kmetij v različne dejavnosti, ki bi jim omogočile konkurenčnost in obstoj kmetijstva pri nas.

Informacijska družba je približala še tako oddaljeno vas mestu. Podeželju omogoča razvoj in sledenje spremembam v mestu, državi, Evropi in svetu. Internet je dosegljiv v vsaki slovenski vasi in nas v vsakem trenutku povezuje z vsem svetom. Informacijska družba ponuja podeželju prednosti, ki jih ne sme zanemariti. Odmaknjenost od mesta tako za kmetovalce postaja prednost, če jo ti znajo izkoristiti.

Kmetijstvo ima tri pomembne vloge: proizvodno, okoljsko in socialno vlogo. Nas zanima predvsem socialna, ki se nam zdi premalo izkoriščena in pogosto zapostavljena. Socialna funkcija kmetijstva naj bi bila poseljenost podeželja, uravnotežen prostorski razvoj in nove zaposlitvene možnosti. Slovenija je prevzela razvojno politiko Evropske unije in sledi evropskemu modelu večnamenskega kmetijstva. Število zelenih programov socialnega varstva je pri nas lahko primerljivo evropskim razmeram, saj zanimanja za te programe ni malo, tako s strani ponudnikov kot tudi uporabnikov, kar deloma dokazuje tudi anketa, ki smo jo opravili.

Zeleni programi socialnega varstva skrbijo za ljudi s posebnimi potrebami, njihovo rehabilitacijo in vključevanje v družbo. Žal pa so takšni programi pri nas iniciative posameznikov, majhnega obsega z omejenim številom uporabnikov in z individualnimi programi.

S pomočjo ankete in intervjujev smo spoznali, da je v občini Novo mesto kar nekaj dejavnosti, ki bi jih lahko uvrstili med zelene programe socialnega varstva. Dva programa, ki temeljita na individualnih dogovorih, omogočata delo dvema osebama z lažjimi motnjami v razvoju. Oba fanta delata z živalmi, vsak pri svojem delodajalcu. Eden skrbi za konje in je pri tem zelo vesten in uspešen. Delo ga veseli in mu daje potrebno potrditev in zadovoljstvo. Ima tudi zelo dober odnos s svojim delodajalcem, kar je zanj zelo pomembno. Drugi fant pa dela z malimi živalmi, skrbi za njih na domači kmetiji in pomaga v trgovini. Tudi za njega je ta zaposlitev pomenila pomembno prelomnico v življenju. Dober odnos med njim in delodajalcem je pomemben dejavnik, da program deluje že tri leta. Kot nam pove strokovna delavka, zaposlena v varstveno-delovnem centru Novo mesto, so tudi drugi programi zaposlovanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju v kmetijstvu, predvsem v hortikulturi. Največkrat strokovni delavci pristopijo do kmetovalca, jim predstavijo možnosti in jim ponudijo sodelovanje in pomoč pri enostavnejših opravilih.

Programi, ki se odvijajo na družinskih kmetijah, so navadno individualnega značaja. Kmetija zaposli posameznika. Če pride na kmetijo večja skupina, kmetovalec lahko da kmetijo »v uporabo«. Kmetovalec predstavi delo, odgovornost pa prevzame strokovni delavec, ki pride kot spremljevalec. Tudi takšni primeri so v naši občini, pobudo zanje da ponavadi varstveno-delovni center (VDC). Tako VDC že več let sodeluje s kmetijsko šolo Grm, in z gozdnim gospodarstvom Novo mesto in še z nekaterimi kmetovalci. Dela ki jih osebe z lažjimi motnjami opravljajo, so sezonskega značaja: obirajo jagode, prebirajo jabolka, pomagajo pri delih okoli poslopij in podobno. Običajno pomagajo nekaj dni na leto.

V Sloveniji so tudi primeri institucionalnih kmetij, ki jih ustanovi institucija (zavodi, društva). Navadno gre za revitalizacijo opuščene kmetije. To je oblika, ki se zdi svetovalki za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti na območju Mestne občine Novo mesto, sprejemljiva. Zaželeno pa je tudi s strani strokovne delavke in predsednice lokalnega društva Sožitje. V naši občini takšne kmetije, žal, še ni. Pojavljajo se tudi ponudniki hipoterapije, ki pa ni še dobro zaživela.

Hortikulturna terapija (HT) in z živalmi podprta terapija (AAT) sta pomemben del zdravstvenih oz. terapevtskih zelenih programov v evropskih državah. Finska je edina evropska država, ki je hipoterapijo uradno priznala kot terapevtsko obliko, in jo zdravstvena blagajna tudi financira. Avstrija uporablja AAT za otroke z motnjami v razvoju, v Nemčiji se AAT vedno bolj uveljavlja; v okoli 400 ustanovah pa že uporabljajo HT. Tudi Velika Britanija ima dobro razvite programe HT in AAT.

V prid zelenim programom socialnega varstva govori dejstvo, da je kmetijstvo nepogrešljivo za osebe z motnjami v razvoju, da je to eden izmed načinov ohranjanja kmetijske krajine, da ni normativnih ovir s strani vlade. Takšni programi bi pripomogli k širjenju ekološkega kmetovanja, ki zahteva več ročnega dela. Število kmetij, ki se je pripravljeno preskusiti v tej dejavnosti ni pri nas nič manjše kot drugje v Evropi. Za zelene programe socialnega varstva pa je pomembno tudi to, da je v Sloveniji dobro razvita mreža kmetijskih šol in šol za usposabljanje oseb z motnjami v razvoju ter zavodov.

Takšne programe pa bi lahko zavirala še vedno prisotna nestrpnost do drugačnih (samo 24 % anketiranih je na vprašanje, kako bi se odzvali sosedje, odgovorilo: večina bi odobraval). Po drugi strani, pa javnost tudi kmetovalcem pogosto ni naklonjena. Še vedno imajo mnogi mnenje, da na kmetiji ostane tisti, ki ni sposoben za nič drugega. Da ta trditev ne drži, dokazuje tudi anketa, po kateri imajo le štirje potencialni nosilci dopolnilne dejavnosti samo osnovnošolsko izobrazbo ali manj. V mreži družina, država in prostovoljci (Sožitje) manjka komercialni sektor. Pomembno je vključiti tudi tega, da bi zeleni programi socialnega varstva res lahko zaživel.

Kmetovalci so socialnim storitvam kot dopolnilni dejavnosti na kmetijah precej naklonjeni. V pogovorih z njimi pa smo zaznali odpor do takšnih dejavnosti, navadno v primerih, ko niso poznali oseb z lažjimi motnjami v razvoju. Vedno znova smo bili v situaciji, ko smo morali razlagati, kdo so osebe z lažjimi motnjami v razvoju, kakšne so njihove sposobnosti, kdo je specialist defektolog in kaj je varstveno-delovni center. Bili smo veseli, ker jim je vprašanje, ali poznajo osebo z lažjimi motnjami v razvoju, vzelo kar nekaj časa. Večina jih pozna vsaj eno takšno osebo. Da pa so morali pomisliti in poiskati po spominu, smo razumeli kot sprejetost takšne osebe, saj ta ne izstopa in je del skupnosti. Res pa je, da so se kmetovalci navadno osredotočili na to osebo pri nadaljnjem izpolnjevanju ankete in niso videli celote.

Po našem mnenju je nepoznavanje področja pogost razlog za negativno mnenje o takšnih dejavnostih. Tudi v anketi se je pokazalo, da se kmetovalci za takšne dejavnosti ne odločajo, ker te možnosti ne poznajo. Res je, da se zavodi odpirajo in vedno bolj vključujejo v družbo, vendar bo treba narediti še veliko. Vsi bi morali ne samo poznati, ampak spoznati osebe z motnjami v duševnem razvoju. In, kot je dejala mama osebe z motnjami: »Tudi naši otroci imajo pravico pokazati svoje sposobnosti, svoja znanja. Stati pred ljudmi in reči: pogledaj kaj znam, kaj zmorem.«

Pri svetovalki za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti, zaposleni na Kmetijsko-gozdarskem zavodu Novo mesto, smo naleteli na zelo negativen odziv. Takšno mnenje se nam zdi deloma upravičeno. Izpostavila je določene probleme, ki so za kmetovalce zelo pomembni. Glavni razlog, da se takšne dopolnilne dejavnosti ne uveljavijo, vidi v

prevelikem vlaganju in premajhnem zaslužku. Pravi, da so omejitve s strani vlade prevelike, zaslužki iz takšne dejavnosti pa »mizerni«. Skrbi jo tudi za odgovornost, ki jo kmetovalec prevzeme nase. Na kmetiji se še preveč rado kaj zgodi in 100 % varnosti ni možno zagotoviti. Kako bi se v primeru, da se komu kaj zgodi, odzvali starši? Kmetovalci se bojijo tožb, saj lahko le te privedejo kmetijo tudi do propada.

Najbolj primerna oblika socialnih storitev na kmetiji se svetovalki za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti zdi kmetija za obisk. Bila pa je naklonjena tudi stanovanjski skupnosti na kmetiji, ki bi bila del institucije.

Njeno razmišljanje razumemo, vendar menimo, da »ignoriranje« te možnosti za kmetovalce ni pravi pristop. Treba je poiskati prave načine sodelovanja, ki bi bili za kmetovalca donosni in smiselni in bi tudi osebam z lažjimi motnjami v razvoju prinesli nove možnosti zaposlitev. Pomembno je, da na tem mestu omenimo tudi, zakaj smo pri primerih socialnih storitev na kmetijah pri nas spustili finančno plat. Nismo je kaj dosti omenjali, ker je precej nedorečena. Zaenkrat ni posebnega zaslužka ne na eni ne na drugi strani. Oba fanta, ki sta zaposlena na kmetijah, sta sposobna in opravita kar nekaj dela in za to prejemata plačilo s strani delodajalca, nekaj pa doda še društvo Mali Princ. To plačilo ni primerljivo s plačilom, ki bi ga dobil »normalen« delavec za enako delo. Delodajalca sta sprejela odgovornost, uvedla fanta v delo in jima pri delu pomagata, ju nadzirata in se tudi prilagodita njunim posebnostim. V zameno dobita opravljeno delo. Pri skupini, ki s strokovnim delavcem opravlja priložnostna dela na različnih lokacijah (kmetijska šola, kmetovalci), je finančna plat vnaprej dogovorjena. Kmetovalec, pri katerem pomagajo kot skupina s svojim strokovnim delavcem, jim plača nekaj malega za uro dela in pogosto jim da tudi materialne dobrine (jabolka, krompir, jagode), on pa dobi opravljeno delo. Volje je dovolj, želje in pripravljenosti pomagati tudi ne manjka, vendar se pri finančni plati pokaže velik minus za razvoj takšnih dejavnosti v prihodnje. Nujno je doreči pravila za financiranje teh dejavnosti ne samo za kmetovalce, ampak tudi za osebe z motnjami v razvoju. Dobro opravljeno delo zasluži primerno plačilo.

Profesorica socialne pedagogike, zaposlena kot strokovna delavka v VDC Novo mesto, dobro pozna osebe z lažjimi motnjami v razvoju, njihove sposobnosti in posebnosti in pozna tudi probleme zaposlovanja takšnih oseb. Obliki socialnih storitev kot dopolnilni dejavnosti na kmetijah je zelo naklonjena. Zdi se nam pomembno, da omenimo, da gospa izhaja iz kmečkega okolja, da so doma imeli večjo kmetijo in da dobro pozna dela, ki se jih opravlja na kmetiji. Je tudi ena izmed pobudnic večine zelenih programov v naši občini. Takšni programi se ji zdijo zelo pomembni. Osebam z motnjami omogočajo vključevanje v družbo in njihovo normalizacijo. Velik del oseb z motnjami v duševnem razvoju v naši občini izhaja iz podeželskega okolja. To je le še en dejavnik, ki ga strokovna delavka

izpostavi v prid socialnim storitvam na kmetijah. S svetovalko za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti pa se strinja glede finančnega dela, da ga je potrebno doreči za obe strani.

Tudi starši so glede na naš intervju z predsednico lokalnega društva Sožitje, ki je tudi mama dveh deklic z motnjo v duševnem razvoju, naklonjeni takšni obliki zaposlitve oseb z motnjami v razvoju. Starši želijo, da bi bili njihovi otroci »normalni« člani družbe in ne bi bili več »varno spravljene« in pozabljeni v zavodih. Gospa poudarja pomembnost karakterja osebe, ki bi se odločila za takšno dejavnost. Starši si želijo, da bi z osebami z motnjami v duševnem razvoju sodeloval človek, ki bi imel veliko srce, razumevanje in potrpljenje za njihove »otroke«.

Tako predsednica lokalnega društva Sožitje kot tudi strokovna delavka v VDC Novo mesto poudarjata, da za takšen program niso primerne vse osebe z motnjami v duševnem razvoju, tistim osebami z motnjo, ki pa so primerne in ki imajo željo po takšnem delu, bi to delo pomenilo zelo veliko in bi močno dvignilo kvaliteto njihovih življenj. Poudarjata tudi, da je vsaka oseba z motnjami samosvoja, potrebuje torej bolj ali manj individualni program, treba se ji je prilagoditi in ji pustiti, da razvije svoje sposobnosti. Obema se zdijo vse oblike socialnih storitev na kmetiji primerne, najbolj pa podpirata možnost stanovanjske skupnosti na kmetiji.

Menimo, da morajo tudi za osebe z motnjami v duševnem razvoju veljati enaka pravila kot za druge. Tako kot se zahteva od nas »normalnih«, se mora tudi od njih – delati po svojih najboljših močeh in zmožnostih. Na nas pa je, da jim to omogočimo. Možnost zaposlovanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju na kmetijah kot dopolnilne dejavnosti je po našem mnenju korak v pravo smer, tako za kmetovalce kot za osebe z motnjami.

5.2 SKLEPI

Za socialne storitve na naših kmetijah ni nič manj zanimanja kot drugje v Evropi. Obseg zelenih programov pri nas je primerljiv evropskemu, vendar so to žal pobude posameznikov in pogosto vključujejo veliko prostovoljnega dela.

Kmetovalci v Mestni občini Novo mesto so socialnim storitvam kot dopolnilnim dejavnostim na kmetiji naklonjeni. S pomočjo ankete, ki smo jo opravili med 45 kmetovalci, smo lahko prikazali vsaj približek trenutne situacije. Za bolj natančno sliko pripravljenosti kmetovalcev za takšno obliko dopolnilnih dejavnosti bi morali anketirati vsaj še enkrat toliko kmetovalcev.

Kmetovalci so bili bolj naklonjeni socialni storitvi zaposlovanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju in občasni terapevtski dejavnosti za te osebe kot pa storitvi oskrbe osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju.

Pogled strokovnjakov smo predstavili s pomočjo svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti, strokovno delavko v VDC Novo mesto in predsednico lokalnega društva Sožitje. Z njihovo pomočjo smo poskušali zajeti tri pomembne člene, ki so odločilnega pomena za uveljavitev teh dejavnosti pri nas. Svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti je predstavila položaj kmetovalcev, strokovna delavka je predstavila mnenje ljudi, usposobljenih za delo z osebami z motnjami v razvoju in predsednica lokalnega društva Sožitje mnenje staršev, ki predstavljajo povpraševanje po takšnih dejavnostih, saj obdržijo starševske pravice tudi po polnoletnosti svojih otrok.

Medtem ko sta predsednica lokalnega društva Sožitje in strokovna delavka v VDC Novo mesto takšni dejavnosti naklonjeni, opozarja svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti na pomanjkljivo urejenost finančne plati takšnih dejavnosti in na odgovornost, ki bi jo kmetovalec moral prevzeti. Vse tri strani pa se strinjajo, da ni nobenih ovir, da bi kmetije zaživele v obliki stanovanjskih skupnosti.

Socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji se zdijo primerne za ohranjanje in razvijanje kmetijstva v naši regiji. Predvsem majhna kmetijska zemljišča in razdrobljenost le-teh pa tudi vedno večja konkurenca na trgu silijo kmetovalca v iskanje novih možnosti zaslužka v dopolnilnih dejavnostih. Socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji so lahko vzvod za razvoj ekološkega načina kmetovanja, ki zahteva več ročnega dela. S pomočjo svetovalnih služb pa bi lahko naši kmetovalci izkoristili tudi sredstva EU, ki jih namenja ekološkemu kmetovanju in razvoju zelenih programov socialnega varstva.

Upamo, da bodo zeleni programi socialnega varstva kmalu našli svoje mesto v gospodarstvu Mestne občine Novo mesto in ne bodo več samo rezultat dela posameznih zagnanih oseb, ki želijo izboljšati kvaliteto življenja oseb z motnjami v razvoju tudi s pomočjo kmetijstva.

6 POVZETEK

Socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah lahko na več načinov pomagajo doseči cilje razvojnega programa podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013. So tudi eden izmed načinov deinstitucionalizacije oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju.

Cilj raziskave je predstaviti položaj socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti na kmetijah v Sloveniji in v Evropski uniji, prikazati pripravljenost kmetov iz Novega mesta in okolice za ponudbo socialnih storitev kot dopolnilnih dejavnosti – zaposlovanje oseb z lažjimi motnjami v duševnem razvoju ter predstaviti pogled strokovnjakov – svetovalke za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti, profesorice socialne pedagogike in predsednice lokalnega društva Sožitje na kmetijstvo in kmetije kot nosilce enega izmed načinov normalizacije in deinstitucionalizacije oseb z motnjo v duševnem razvoju.

Kmetovalci so pokazali pripravljenost za takšno dejavnost. Če bi se jim ta možnost bolje predstavila, zakonsko uredila in bi bili kmetovalci nosilci smiselnega dela odgovornosti, bi vključevanje oseb z lažjimi motnjami v razvoj v delo na kmetiji pri nas hitreje zaživelo. S pomočjo kmetijskega svetovalca, specialista defektologa in staršev oseb z motnjami bi se kmetovalci lažje lotili takšne dejavnosti. Najbolj potrebna oblika usposabljanja pa je po mnenju kmetovalcev usposabljanje na domači kmetiji.

Za zaposlitev osebe z lažjimi motnjami v duševnem razvoju bi se z veliko verjetnostjo odločilo 11 % anketiranih kmetovalcev, z majhno ali srednjo verjetnostjo bi se za to odločilo 65 % anketiranih in samo 24 % kmetovalcev se ne bi odločilo za takšno obliko dodatnega vira dohodka.

Nosilec takšne dejavnosti bi bil v večini primerov gospodar/mož ali pa gospodarica/žena, osebo z lažjimi motnjami v razvoju bi sprejeli na delo v povprečju za 6 ur in najbolj pogosto so se odločali za zaposlitev ene osebe. Spol osebe, ki bi jo kmetovalci zaposlili, v večini primerov ni bil pomemben. Prevoza kmetovalci ne bi nudili, razen za krajše relacije ali pa za dodatno plačilo. Povprečna starost nosilca takšne kmetijske dejavnosti je 40 – 50 let. Večina potencialnih nosilcev takšne dejavnosti ima končano srednjo šolo.

Za oskrbo osebe z lažjimi motnjami v razvoju (podobno kot rejništvo) bi se odločilo manjše število kmetovalcev. 58 % anketiranih se ne bi odločilo za takšno dejavnost. Tisti, ki bi se odločili za takšno dejavnost pa bi večinoma sprejeli v oskrbo eno osebo z lažjimi motnjami v razvoju. Za občasne terapevtske dejavnosti za osebe z lažjimi motnjami v razvoju bi se odločilo 64 % anketiranih, od teh 45 % za dodatno plačilo.

Na anketiranih kmetijah živijo v povprečju štirje člani gospodinjstva, torej dve generaciji (starši in otroci). Večinoma imajo kmetije dohodke, poleg dohodkov iz osnovne kmetijske dejavnosti, še iz zaposlitev. 51 % kmetij je velikih do 5 ha in usmerjenih v poljedelstvo in živinorejo. Prevladuje klasična oblika kmetovanja.

Če bi se kmetovalci primerno izobrazili, opravili potrebne prilagoditve kmetije in imeli primeren odnos do oseb z motnjami, bi jim starši zaupali svoje otroke, vsaj tako meni predsednica lokalnega društva Sožitje. Potrebno bi bilo še sodelovanje strokovnih delavcev, da se tveganje čim bolj zmanjša. Sicer pa so starši po mnenju predsednice lokalnega društva zveze Sožitje naklonjeni takšni obliki zaposlovanja njihovih »otrok«.

Če bi takšno obliko dela omogočili osebam z lažjimi motnjami v razvoju, ki si tega res želijo, bi jim močno dvignili kvaliteto življenja. Da je to potrebno in nujno, meni tudi strokovna delavka v VDC Novo mesto. V povezavi kmetijstva in oseb z motnjami vidi veliko prednosti in se tudi sama trudi za uveljavljanje takšnih programov. Da je uspešno sodelovanje možno, dokazujejo različni programi, ki se na tem področju uspešno izvajajo že približno tri leta. Svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti pa je mnenja, da bi se na tem področju sicer dalo kaj narediti, vendar mora biti najprej zakonsko urejeno (v pripravi je nova uredba o dopolnilnih dejavnostih na kmetijah, za katero upa, da bo ugodnejša za omenjeno dopolnilno dejavnost kot prejšnja), predstavljati mora tudi dober vir dohodka in odgovornost vsakega posameznika, vključenega v takšno dejavnost, mora biti natančno opredeljena.

Prihodnost socialnih storitev na naših kmetijah je svetla. Ljudje so večinoma pripravljeni sodelovati in narediti nekaj dobrega za družbo, če pa bo ta solidarnost lahko prinesla tudi zaslužek, je zagotovo prihodnost v socialnih storitvah kot dopolnilnih dejavnostih na kmetijah v Mestni občini Novo mesto.

7 VIRI

- Bedrač M., Cunder T. 2005. Slovenska kmetijska politika in večnamenskost kmetijstva. V: 3. konferenca DAES »Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje«. Moravske Toplice, 10. – 11. nov. 2005. Kavčič S. (ur.). Domžale, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije – DAES: 243 – 257
- Čebulj B., Udovč A. 2006. Ocenjevanje dohodka na kmetijah in gospodarska moč kmetij. V: Novi izzivi poljedelstva 2006, zbornik simpozija. Rogaška Slatina 7. – 8. dec. 2006. Tanjšek A. (ur.). Ljubljana, Slovensko agronomsko društvo: 79 – 84
- Kulovec M. 2002. Dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Ljubljana, Kmečki glas: 175 str.
- Pravilnik o vsebini vloge za izdajo dovoljenja za opravljanje dopolnilne dejavnosti na kmetiji. Ur. l. RS, št. 71/01
- Pravilnika o usposobljenosti za opravljanje dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ur. l. RS, št. 31/05
- Pravilnik o registraciji dopolnilnih dejavnosti na kmetiji. Ur. l. RS, št. 79/05
- Program razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2007 – 2013. 2007.
http://www.mkgp.gov.si/si/program_razvoja_podezelja_2007_2013/ (25. 9. 2008)
- Strategija razvoja kmetijstva in podeželja v Mestni občini Novo mesto za obdobje 2003 – 2007. 2004. Mestna občina Novo mesto (interno gradivo)
- »SoFar« Socialne storitve na večnamenskih kmetijah.
<http://sofar.unipi.it/> (29. 10. 2008)
- Vadnal K. 2001. Izzivi in problemi uvajanja zasnove večnamenskega kmetijstva v Sloveniji. V: 1. konferenca DAES »Učinki reforme slovenske kmetijske politike«. Ljubljana, 1. okt. 2001. Erjavec E., Juvančič L. (ur.). 1. izd. Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije – DAES: 245 – 254
- Vadnal K. 2003. Povpraševanje po socialnih storitvah kot dopolnilni dejavnosti na kmetiji. V: 2. konferenca DAES »Slovensko kmetijstvo in Evropska unija«. Ljubljana, 14. apr. 2003.

Erjavec E., Kavčič S., Kuhar A. (ur.). 1. izd. Ljubljana, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije – DAES: 259 – 272

Vadnal K. 2005. Socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetiji – pogled kmetov. V: 3. konferenca DAES »Slovenija v EU – izzivi za kmetijstvo, živilstvo in podeželje«. Moravske Toplice, 10. – 11. nov. 2005. Kavčič S. (ur.). 1. izd. Domžale, Društvo agrarnih ekonomistov Slovenije – DAES: 293 – 301

Vadnal K. 2008. Zeleni program socialnega varstva v EU. V: Mednarodni pregled in primerjava z razmerami v Sloveniji, Inovativni koncept zaposlovanja ranljivih družbenih skupin, Mreža ekosocialnih kmetij (Bio Net). Milošević G. (ur.). Murska Sobota, Mozaik – društvo za socialno vključenost: 11 – 17

Zakon o kmetijstvu (Zkme). Ur. l. RS št. 45/2008.

ZAHVALA

Mentorici prof. dr. Katji VADNAL za usmerjanje pri izdelavi diplomske naloge in potrpežljivost.

Prof. socialne pedagogike Nataši TURK za čas, ki si ga je vzela zame in podporo.

Predsednici lokalnega društva Sožitje ge. Anici STANKOVIČ za nedeljsko popoldne, ko mi je ob kavi podrobno predstavila svoje stališče.

Svetovalka za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti ge. Cvetki LAVRIČ za čas, ki si ga je kljub zaposlenosti vzela za odgovore.

Posebna zahvala pa velja moji družini in fantu Adamu za potrpežljivo prenašanje vseh muh, ki so spremljale pisanje moje diplomske naloge.

PRILOGA A

DOPOLNILNA DEJAVNOST NA VAŠI KMETIJI – SOCIALNE STORITVE ZA OSEBE Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

Spoštovana, spoštovani!

V zadnjem času je veliko posvetov, ki želijo čim več kmetov pritegniti v razvoj različnih dopolnilnih dejavnosti, s katerimi bi lahko izboljšali svoj gospodarski položaj.

Tako se je skupina raziskovalcev lotila študije, **ali bi lahko na naših kmetijah zaposlovali in oskrbovali osebe z motnjami v duševnem razvoju kot dopolnilno dejavnost**. V državah Evropske unije je ta oblika že zaživela, še posebno uspešno na Nizozemskem, kjer je v to dejavnost vključenih okoli 300 kmetij. Velik obisk kmetov in kmetic v času odprtih vrat kmetij, ki se že ukvarjajo z zaposlovanjem oz. oskrbo duševno prizadetih oseb kaže, da se ta dejavnost še širi.

Pri nas so osebe z motnjami v duševnem razvoju izključno v oskrbi varstveno-delovnih centrov, kamor so usmerjena tudi denarna sredstva, ki jih država namenja tem osebam. Prav kmalu temu ne bo več tako, saj bodo ti ljudje oziroma njihovi skrbniki dobili nakaznice oziroma sredstva, da si bodo sami izbirali, kdo bo skrbel za njihovega svojca z motnjo v duševnem razvoju.

S to anonimno anketo želimo ugotoviti, kakšne so možnosti, da bi se tudi v Sloveniji v skrb za osebe z motnjo v duševnem razvoju vključile kmetije. Z možnostjo svobodne odločitve osebe z motnjo oziroma njenega skrbnika, kdo bo skrbel zanjo ali kje bo zaposlena, pa bi se tudi državna denarna sredstva, namenjena tem osebam, preusmerila na kmetije.

Osebe z motnjo v duševnem razvoju se glede na stopnjo motnje razvrščajo v štiri skupine:

- osebe z lažjo motnjo – primerne za delo na kmetiji:

Lahko samostojno, z občasnim nadzorom, predvsem pa z vzpodbudo in pohvalo opravljajo enostavna opravila s preprostim orodjem (grabijo na kup, prekopavajo gredo, okopavajo, sadijo sadike, zalivajo, znajo pleti, saj razlikujejo med plevelom in sadiko, lahko skrbijo za živali ipd.) Pri delu so zelo vestni in marljivi, še posebno če so rezultati dela hitri in dobro vidni.

- osebe z zmerno motnjo – tudi primerne za delo na kmetiji vendar potrebujejo več pozornosti:

Lahko samostojno opravljajo le zelo enostavna opravila, potrebujejo dovolj spodbud, časa in ponovitev, da se opravilu privadijo. Potrebuje veliko strpnosti in motivacije, spremembe težko dojamajo in potrebujejo veliko časa za privajanje. Praviloma ne znajo povezati vzrokov in posledic, zato se velikokrat ne zavedajo nevarnosti, ki jim preti.

- osebe s težjo in težko motnjo – možnost vključevanja v obliki občasnih terapevtskih dejavnosti ali pa redna oskrba:

Te osebe bi bilo mogoče le občasno voditi na kmetijo, da bi jim bil omogočen stik z živalmi, stik z rastlinami ob prisotnosti usposobljenega terapevta. Druga oblika za te osebe pa je njihova redna oskrba, kakršne so sedaj deležni doma ali v zavodu, ali pa v primerih, ko starši ali skrbniki ne morejo skrbeti zanje zaradi lastne bolezn ali drugih razlogov.

S pomočjo vaših odkritih odgovorov bomo skušali razjasniti, kakšne so možnosti, da tako **obliko medsebojne pomoči** – pridobitev dodatnega vira dohodka za kmetijo na eni strani in zagotovitev osebam z motnjo v duševnem razvoju, življenje v normalnem in predvsem terapevtsko zanje zelo ugodnem okolju, sprejme tudi naše zdravo kmečko okolje.

Za vaš trud in odkritosrčne odgovore se vam zelo zahvaljujemo. Če želite izvedeti kaj več o predvidenih dejavnostih vam bomo z veseljem odgovorili. Kontaktirajte nas na naslov:

Prof. dr. Katja VADNAL

Biotehniška fakulteta – Oddelek za agronomijo

1000 LJUBLJANA, Jamnikarjeva 101

Telefon: 423 11 61

Fax: 423 10 88

e-mail: katja.vadnal@bf.uni-lj.si

Ljubljana, 22. januar 2004

Za raziskovalno skupino:

Prof. dr. Katja Vadnal

PRILOGA B

VPRAŠALNIK

Možnosti uvajanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo na kmetiji – dopolnilne dejavnosti

(obkrožite ustrezne odgovore ali vpišite vaše mnenje)

1. Vključevanje oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo na kmetiji pri nas še ni zaživelo. Kaj menite, zakaj ne?

1. kmetje te možnosti še ne poznajo
2. pomanjkljiva zakonska ureditev (dopolnilne dejavnosti, zavarovanje ...)
3. potrebno je preveč dodatnih znanj
4. prevelika odgovornost
5. za osebe z lažjimi motnjami v razvoju je najbolje, da so v zavodih
6. drugo _____

2. V katera dela bi po vašem mnenju lahko vključili osebe z lažjimi motnjami v razvoju?

1. v hlevu
2. na polju oz. na vrtu
3. v gospodinjstvu
4. pri zunanjih delih v območju hiše in gospodarskih objektov – na dvorišču
5. v sadovnjaku oz. drugem nasadu
6. drugo _____

3. Kako pomembne so po vašem mnenju pri vključevanju oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo na kmetiji naslednje oblike pomoči (označite izbrano mesto s križcem)?

	Nepomembno	Pomembno	Najpomembnejše
1. kmetijsko svetovanje * *			
2. specialist defektolog			
3. telefon za klic v sili			
4. sodelovanje staršev oz. skrbnikov teh oseb			
5. drugo (predlog)			

**pomoč pri registraciji dejavnosti, pomoč pri pripravi programa . . .

4. Ali poznate v vaši okolici, pri znancih ali v vaši družini osebo z lažjimi motnjami v razvoju?

1. ne
2. da

5. Kje ta oseba živi?

1. doma
2. v zavodu
3. v neki skupnosti
4. drugje _____

6. Na Nizozemskem imajo že veliko izkušenj z zaposlovanjem oz. vključevanjem oseb z lažjimi motnjami v razvoju v delo na kmetijah. Uporabljajo različne načine uvajanja in usposabljanja kmetov za opravljanje te dejavnosti. Kako pomembne se zdijo te oblike usposabljanja vam (označite izbrano mesto s križcem).

	Nepomembno	Pomembno	Najpomembnejše
1. Predstavitve te oblike poslovnega odnosa v obliki dopolnilne dejavnosti			
2. Teoretično usposabljanje za opravljanje te dejavnosti			
3. Oglad vzorčnih kmetij v tujini			
4. Praktično usposabljanje na domači kmetiji			
5. Praktično usposabljanje na drugih kmetijah			

7. Ali menite, da bi bilo priporočljivo, da se določenih oblik usposabljanja udeležijo tudi osebe z lažjimi motnjami v razvoju?

1. da
2. ne
3. da oz. ne – s predlogom _____

8. Ali bi se želeli brez obveznosti seznaniti z novo možno obliko delovanja kmetij na socialnem področju (predavanje, ogled že delujočih kmetij, strokovne ekskurzije, obisk varstveno-delovnega centra ...)?

1. da
2. ne

9. Kako bi se po vašem mnenju odzvali sosede oz. sovaščani, če bi se nekdo odločil za dopolnilno dejavnost – skrb za osebe z lažjimi motnjami v razvoju?

1. večina bi odobraval
2. eni bi odobraval, drugi bi nasprotoval
3. večina bi nasprotoval
4. ne vem
5. drugo

10. Ta dopolnilna dejavnost oz. grobo rečeno poslovni odnos med kmečkim gospodarstvom in osebo z lažjimi motnjami v razvoju, ki bi prihajala na kmetijo, bi moral biti urejen s posebno pogodbo, v kateri bi bile opredeljene pravice in obveznosti ene in druge strani. Ali menite, da bi bilo pred sklenitvijo take pogodbe potrebno poskusno obdobje?

1. ne
2. da, moralo bi trajati _____
3. drugo _____

11. Predvideni dohodek iz te oblike dopolnilne dejavnosti naj bi znašal, po podatkih iz EU, za zaposlitev oseb z lažjimi motnjami v razvoju 36 EUR/dan/oseba (8627,04 tolarjev). Ali menite, da je dodatni vir zaslužka primeren?

1. da
2. ne
3. ne, predlog _____

12. Kakšna je verjetnost, da bi na vaši kmetiji vključili v delo (zaposlili) osebo z lažjimi motnjami v razvoju in si s tem zagotovili dodaten vir dohodka?

1. ni nobene možnosti
2. majhna verjetnost
3. srednja verjetnost
4. velika verjetnost

Če ste obkrožili odgovor 2, 3 ali 4, odgovorite še na podvprašanja a, b, c, d, e, f, g, sicer preidite na vprašanje številka 14!

a.) Kdo bi na vaši kmetiji uvajal v delo in hkrati prevzel skrb in odgovornost za osebo z lažjimi motnjami v razvoju?

1. gospodar/mož
2. gospodarica/žena
3. sin/zet
4. hči/snaha
5. kdo drug _____

b.) Za koliko ur dnevno ste pripravljeni zaposliti osebo z lažjimi motnjami v razvoju?

1. do 6 ur
2. 6 do 8 ur
3. 8 do 10 ur
4. oz. predlog _____

c.) Koliko oseb z lažjimi motnjami v razvoju bi bili pripravljeni zaposliti?

1. eno
2. dve
3. več – koliko _____

d.) Na kmetijo bi raje sprejeli:

1. moške
2. ženske
3. moške in ženske hkrati
4. vseeno

e.) Ali ste osebi z lažjimi motnjami v razvoju, ki bi jo vključili v delo na kmetij pripravljeni nuditi prevoz od doma oziroma kraja njenega bivanja na vašo kmetijo in nazaj?

1. ne
2. da
3. da, vendar le do 10 km v eno smer
4. da, za dodatno plačilo (kilometrino)

f.) Zaradi lažjega organiziranja usposabljanja nosilcev dopolnilne dejavnosti nas zanima, katerega leta je rojena oseba, ki bi bila na vaši kmetiji nosilka te dopolnilne dejavnosti ?

_____

g.) Katero šolo je zaključila ta oseba (vprašanje se nanaša na predhodnega)?

1. nedokončana osnovna šola
2. osnovna šola
3. poklicna šola
4. srednja šola
5. višja oz. visoka šola

13. Druga oblika možnega sodelovanja s kmetijo oz. kmečkim gospodinjstvom je oskrba osebe z lažjimi motnjami v razvoju (podobno kot rejništvo), ko taka oseba stalno živi na kmetiji. Kakšna je možnost, da bi se odločili za takšno obliko dopolnilne dejavnosti in si s tem zagotovili dodatni vir dohodka?

1. ni nobene možnosti
2. majhna verjetnost
3. srednja verjetnost
4. velika verjetnost

Če ste se strinjali z 2., 3., oz 4., predlogom odgovorite še na sledeče podvprašanje, sicer preidite na vprašanje št. 15!

a.) Koliko oseb z lažjimi motnjami v razvoju bi bili pripravljene sprejeti v popolno oskrbo (celodnevno bivanje in prenočevanje)?

1. eno
2. dve
3. več, koliko _____

14. Ena od oblik pomoči oz. vključevanja v normalno življenje so OBČASNE TERAPEVTSKE DEJAVNOSTI za osebe z lažjimi motnjami v razvoju. Ali bi bili pripravljene sodelovati pri takšnem projektu?

1. da
2. da, vendar za ustrezno plačilo
3. ne
4. ne vem

15. Ali bi bili pripravljene sodelovati kot POIZKUSNA KMETIJA v pilotnem projektu vključevanja oseb z lažjimi motnjami v razvoju v življenje oz. delo na kmetiji?

1. da, naš naslov je _____
2. ne

16. Koliko članov živi v vašem gospodinjstvu?

vsi člani _____
od tega otrok do 18. leta starosti _____

17. Koliko generacij živi v vašem gospodinjstvu?

1. ena (zakonca)
2. dve (starši in otroci)
3. tri (starši, otroci, vnuki)
4. več

18. Katere vire dohodkov ima vaša kmetija?

1. dohodek iz osnovne kmetijske dejavnosti
2. dohodek iz osnovne kmetijske dejavnosti in:
  1. gozdarstva
  2. dopolnilne dejavnosti (katere)
  3. zaposlitve
  4. drugo

19. Velikost vaše kmetije (kmetijska in gozdna zemljišča)?

1. do 5 ha
2. 5 do 10 ha
3. 10 do 15 ha
4. nad 15 ha

20. Vaša kmetija je usmerjena v:

1. poljedelstvo
2. poljedelstvo in živinorejo
3. živinorejo
4. sadjarstvo
5. pridelava vrtnin oz. cvetja
6. drugo _____

21. Kakšna oblika kmetovanja je značilna za vašo kmetijo?

1. klasična
2. ekološka
3. drugo _____

Zahvaljujemo se vam za sodelovanje in vas prosimo, da napišete vaše predloge, pomisleke in vprašanja. Vsaka pobuda bo koristna pri iskanju rešitev in postavitvi pravil sodelovanja na tem področju.

PRILOGA C

INTERVJUJI

Struktura pogovora s svetovalko za kmečko družino in dopolnilne dejavnosti

1. Kakšno delo opravljate kot svetovalka za kmečke družine in dopolnilne dejavnosti?
2. Kakšne dopolnilne dejavnosti so najpogostejše na kmetijah v občini Novo mesto (velja za upravno enoto Novo mesto)?
3. Se morda že pojavljajo socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti na kmetijah pri nas?
4. Kakšno je vaše mnenje, zakaj takšna oblika dopolnilnih dejavnosti v Sloveniji še ni zaživela?
5. Se vam zdijo takšne dopolnilne dejavnosti primerne, ali bi lahko predstavljale dodaten vir zaslužka za kmetovalce na Dolenjskem?
6. Po podatkih iz EU naj bi kmetovalec za zaposlitev osebe z lažjo motnjo v duševnem razvoju dobil 36 €/dan/oseba. Ali je takšen dohodek primeren?
7. Kakšna oblika dopolnilne dejavnosti bi po Vašem mnenju najhitreje zaživela: kmetija za obiske, kmetija za uk, kmetija za uk in delo, kmetija za delo ali kmetija za nego?
8. Morda poznate kakšen primer sodelovanja kmeta in osebe z motnjo v duševnem razvoju (sodelovanje z VDC-jem ali kakšno drugo podobno organizacijo)?
9. Kakšni so načrti za prihodnost; ali se socialne storitve kot dopolnilne dejavnosti morda že pojavljajo v programih razvoja podeželja?

Struktura pogovora s profesorico socialne pedagogike

1. Zakaj ste se odločili za delo z osebami z motnjo v razvoju (OMDR)?
2. Od leta 2003 vodite tudi stanovanjsko skupino v kateri stanuje devet oseb. Zakaj ste se odločili za takšno obliko?
3. Ali so take stanovanjske skupine potrebne in ali menite, da bi lahko tudi kmetija predstavljala eno izmed možnosti za bivanje oseb z motnjo v duševnem razvoju?
4. Kakšna dela opravljajo OMDR v sklopu VDC-ja Novo mesto?
5. Ali ste z vašimi varovanci že sodelovali s kakšnim kmetom, ste že opravljali kakšna »kmečka opravila«? Kakšna dela ste opravljali, so bili udeleženci zadovoljni?
6. Bi bilo delo na kmetiji z živalmi in rastlinami primerno za OMDR?
7. Kakšen vpliv bi po vašem mnenju imela taka oblika dela na OMDR in na njihovo kvaliteto življenja?
8. Kakšna bi bila po vašem mnenju primerna nagrada oz. plačilo za takšno delo za OMDR in koliko naj bi dobil za to kmetovalec (po podatkih iz EU 36 €/dan /oseba za kmetovalca)?
9. V okviru društva Mali Princ ste omogočili lažjo izvedbo nekaterih projektov, povezanih s kmetovanjem. Ali ste zadovoljni z rezultati, je bila oseba, ki je bila vključena v projekt, zadovoljna?
10. Kakšne načrte imate v društvu in v VDC-ju za prihodnost, ali vključujejo tudi kmetije, kmečka opravila, delo v naravi, z živalmi?

Struktura pogovora s predsednico Društva Sožitje Novo mesto

1. Ali je potreba in interes za zaposlovanje oseb z motnjo v duševnem razvoju tudi drugje, ne le v VDC-jih?
2. Ali bi bili starši po vašem mnenju pripravljeni sodelovati s kmetovalci, tako da bi delo na kmetiji predstavljalo eno od možnosti zaposlovanja OMDR?
3. Se vam zdi takšna zaposlitev primerna za OMDR?
4. Katere zahteve bi po vašem mnenju morali kmetovalci izpolnjevati, da bi jim starši zaupali svoje »otroke«?
5. Za kaj bi bila kmetija po Vašem mnenju najbolj primerna: samo za krajše obiske, za delo ali za bivalno skupnost?
6. Zakaj po vašem mnenju takšnih oblik zaposlovanja OMDR pri nas ni oz. jih je zelo malo?
7. Kar nekaj dejavnosti, ki jih za osebe z motnjo v razvoju organizira Sožitje, se odvija na turističnih kmetijah. So te oblike dobro obiskane, zaželeno med uporabniki? Je društvo zadovoljno z ponudbo turističnih kmetij?
8. Ali so kakšni načrti za sodelovanje s kmetijami v prihodnje?